

INSTITUUT HOUTAPPEL

Nederlandse Dependance opgericht in 1901 door Dipl. Ing. J.S. Holzapfel

een uitgave van de

FACULTEIT EXPERIMENTELE LEVENSSCHOOL
AFDELING SCHRIFTELIJKE CURSUSSEN

cursus ter opleiding tot

UNIVERSEEL OPMERKER

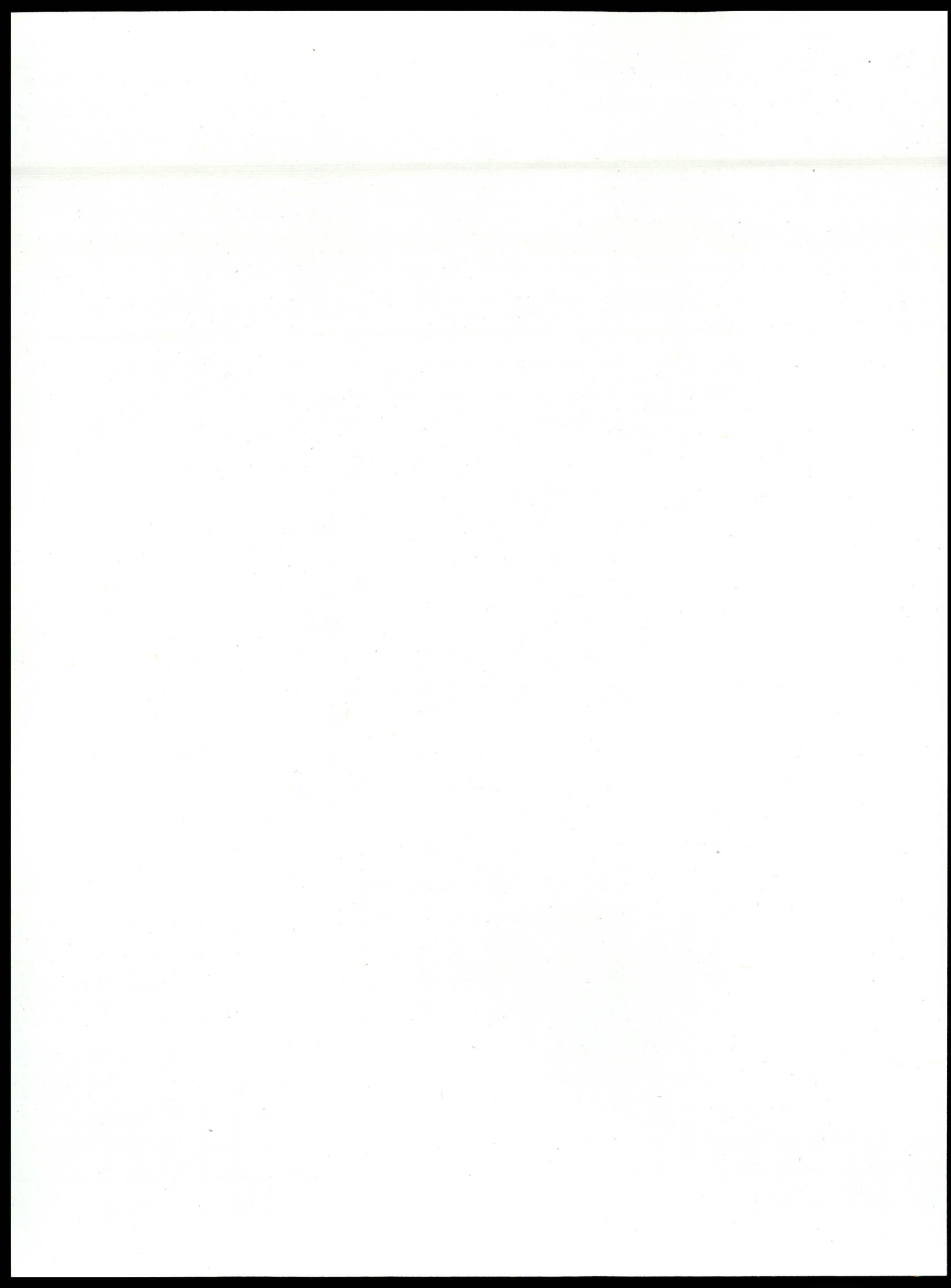
fortuinlijk in het omzetten zijner bevindingen in geestelijke en materiële waarden !

hierin opgenomen:

Centraal Museum Utrecht

Mededelingen nr. 11

enig adres: Noorderhagen 55, Enschede. Telefoon: 053-318439/329579.

Voorwaarden tot deelname

De cursus **Universeel Opmerker** bestaat uit de volgende vijf afdelingen:

1. Leren Zien. 2. Geoefend Rangschikker. 3. Zelfbehoud en Zelfonderhoud*. 4. Rechtvaardig Handelen. 5. Kundig Schetser.

Elk der afdelingen bestaat uit 5 lessen, elke les bestaat uit 2 hoofdstukken. Bij inschrijving op de gehele cursus (25 lessen!) bent u tevens kosteloos geabonneerd op ons mededelingenblad **De Oerbron**. Bovendien ontvangt u de roman in afleveringen *De teleurstelling van de jonge van Brunsum*, geschreven door Kristiaan Watteyn. Het lesgeld bedraagt f 125,- per afdeling (5 lessen!) inclusief verzendkosten. Losse lessen zijn niet verkrijgbaar, wel kunt u 1 afdeling apart bestellen. U krijgt steeds een nieuwe les toegestuurd, na inlevering van de opgaven van de vorige, mits de aan u toegewezen docent voortgang der lessen verantwoord acht. In sommige gevallen kan de docent namelijk besluiten tot herhaling van de aangeboden lesstof, dit uiteraard geheel kosteloos.

Alle correspondentie richten aan:

*Faculteit Experimentele Levensschool van het Instituut Houtappel,
Afdeling Schriftelijke Cursussen,
Noorderhagen 55,
Enschede.*

* Voor deze afdeling gelden andere tarieven i.v.m. praktijklessen.

hier

postzegel

plakken

**Fakulteit Experimentele Levensschool
van het Instituut Houtappel**

Afd. Schriftelijke Coursussen

Noorderhagen 55

ENSCHDE

INSTITUUT HOUTAPPEL

cursus ter opleiding tot
UNIVERSEEL OPMERKER

eerste afdeling

- LEREN ZIEN -

eerste les / eerste hoofdstuk

Inleiding

Iedere dag beschouwen miljoenen mannen, vrouwen en kinderen hun wereld: voor sommigen is het een blijde wereld, een schone wereld, een gelukkige wereld; voor anderen is het een treurige wereld, een lelijke wereld, een bittere wereld van ellende. De wereld is zoals men haar **BESCHOUWT**. Laat een boer, een naturalist, een geoloog, een landmeter en een kunstenaar naar eenzelfde vergezicht kijken en ieder van hen zal iets zien, dat de ander niet ziet, want ieder vertolkt het geziene volgens de voorraad kennis, die zijn vroegere ervaring vertegenwoordigt. Dit betekent, dat de meeste mensen **kort van zicht** zijn, dat wil zeggen dat hun Zien bepaald wordt door hun maatschappelijke positie en individuele verlangens. Deze beperking schept een kloof tussen de mensen, doet misvatting en conflict ontstaan en is daarmee de **wortel van het kwaad**.

Onze afdeling **LEREN ZIEN** is er op gericht de cursist zijn eigen beperkingen te laten doorzien, de gecompliceerdheid van het Kijken aan te tonen en de cursist, middels een reeks oefeningen, tot een veelzijdiger, rijker en ontvankelijker Waarnemend Mens te ontwikkelen. Zulk een mens toont vol begrip, verkleint de kans op conflict door misvatting en opent zo de weg naar een **duurzame vrede**. Als voorbeeld moge gelden het bedrijf dat zijn arbeiders en bestuurders onze Afdeling **LEREN ZIEN** liet volgen. Het resultaat was een betere onderlinge verstandhouding en een verhoogde werklust, hetgeen omzet en winst flink deed stijgen!

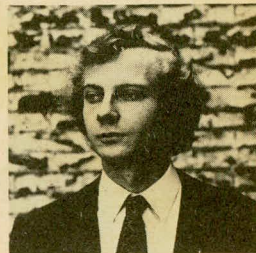
N.B. Lees zorgvuldig het hoofdstuk over 'Zien, Horen en Ruiken' in onze afdeling 'Geoefend Rangschikker'.

**VOORDAT MEN TOEKOMT AAN HET ZIEN
MOET MEN LEREN KIJKEN!**

UNIEKE METHODE! voor de nieuwe cursist.

Voor haar cursussen ontwikkelde het **INSTITUUT HOUTAPPEL** een unieke leer-methode, de inlevingsmethode. Het lesmateriaal bestaat namelijk uit het verslag van de wijze, waarop twee cursisten van verschillend karakter, de betreffende cursussen ooit hebben gevolgd. Aan de hand van hun fouten en vondsten kunt u uw eigen wijze van studeren en uw vorderingen beoordelen. Wij stellen de twee proto-cursisten van het

instituut aan u voor: **VISKOM**, vader en handarbeider, snel van begrip, actief, geestig maar enigszins oppervlakkig. **LAMHOOFD**, kinderloos en administratief werkzaam, traag maar diepgravend, weinig gevoel voor humor. Zij vertegenwoordigen de Gemiddelde Mens op weg naar Mondigheid.....

ONTWIKKELING VAN DE GEZICHTSZIN

Met de tegenwoordige ontwikkeling van de gezichtszin is het veelal niet bijster goed gesteld. De stroom indrukken die men dezertijds aan zich opgedrongen krijgt, is niet meer te verwerken. TV, krant, tijdschrift, noemt u maar op, verzadigen de lust tot kijken, werken gemakszucht in de hand, remmen de ontwikkeling van de gezichtszin en leiden tot algehele afstomping (*cotetès*). Bij primitieve volkeren was de gezichtsdrift nog sterk ontwikkeld en nam naast de reuk-, gehoor- en tastzin een belangrijke plaats in. De gevaren van het **oerwoud** waren danook niet gering (vallende klappers, doornen, slangen, vijandige stammen enzovoort!). De noodzaak tot overleving scherpte de aandacht en maakte van de primitieve mens een **allround** kijker. Bij de huidige welstand, waarin ons bed van de wieg tot het graf reeds gespreid ligt, is de noodzaak goed op te letten bijna geheel vervallen tot een sullig patroon, een restant van het eens zo fiere bolwerk, **een luxe**. Slechts in verkeerssituaties wordt ons reactie-vermogen op de proef gesteld en is een snelle verwerking van visuele indrukken vereist. Een van de weinige goede situaties, waarin de gezichtszin in zijn oorspronkelijke bedoeling benut wordt. De mentaliteit van de Verwende Mens is dermate aangetast, dat slechts met grote moeite de **o e r b r o n** blootgelegd kan worden, waaruit de gezichtszin ontspruit. Al mag dan een Engelse geleerde menen dat de **o e r b r o n n e n**, door voortschrijdende degradatie der zinnen, reeds lang zijn opgedroogd, **wij** kunnen verklaren, dat dankzij onze cursus, het zeer wel mogelijk is, deze **o e r b r o n n e n**, (diep in de geest verborgen, maar fris en vruchtbaar in volle omvang) aan te boren en de ontwikkeling van de gezichtsdrift te stimuleren tot een bloeiend vermogen **écht te ZIEN !**

FUGATIEF ZIEN IN DE EEUW VAN DE BANANESCHIL

Een voorbeeld. Een klassiek geval, dagelijks om ons heen waar te nemen, is het uitglijden over een bananeschil, terwijl men b.v. een zakje patat eet. Erger is het, wanneer men de aandacht schijnbaar volop bij het lopen heeft dat men toch nog in de smurrie van een hond of kat stapt.

WIJ KIJKEN NIET MEER !

Een tweede voorbeeld. Een primitieve mens op jacht, zoekt zijn prooi, onderwijl doornen en vallend geboomte mijddend, slangen en ander ongedierte opmerkend. Hij neemt de weg die hij gaat goed in zijn geheugen op, om later met de buit veilig naar de nederzetting terug te kunnen keren. Dit is een geval van **simultaan** (gelijktijdig) **Zien**, voortaan in de afdeling aangeduid als FUGATIEF ZIEN. Onder deze term verstaan we het vermogen om meerdere visuele indrukken gelijktijdig te coördineren, te verwerken, op hun waarde te beoordelen en daarnaar te handelen. Ook hier brengt de cursus Universeel Opmerker uitkomst. Dankzij de uitgekende reeks oefeningen, die reeds snel een 'zichtbaar' resultaat geven, wanneer u nauwgezet de opdrachten uitvoert. Om tot **fugatief zien** te geraken nemen wij nu puntsgewijs de verschillende **BASISTECHNIEKEN** van het kijken door.

Hoeft het hier verteld te worden, dat het aangeraden is steeds samen met een paar vrienden de technieken van het kijken door te nemen en uw fouten door te spreken?

INLEIDING TOT DE OEFENINGEN

Het doel van deze oefeningen is zowel het lichaam als de geest tot rust te brengen en de **gewoonte der oplettendheid** aan te kweken. Vele der eerstekomende oefeningen zullen u dwingen de gezichtsdrift te ontwikkelen. Houd die oefeningen getrouw, want u zult er in uw latere leven een groot **nut** van plukken. Echter, ons doel is niet alleen het ontwikkelen van de gezichtszin, maar het verkrijgen van de gewoonte der opmerkzaamheid, het vermogen tot **fugatief Zien!**

DE BASISTECHNIEKEN

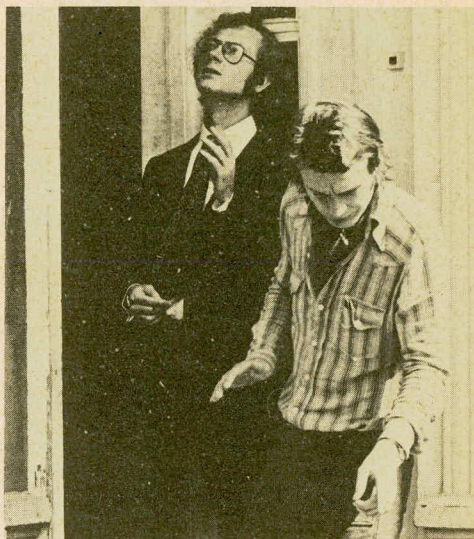
eerste afdeling / eerste les / eerste hoofdstuk: **Macr- en Micr-blik**

Wij volgen nu onze proto-cursisten Viskom en Lamhoofd op hun eerste cursusdagtocht door stad en land. Voor een optimaal resultaat moet u deze les grondig doorlezen, waarna u de in de les beschreven oefeningen zelf in praktijk brengt.

Viskom en Lamhoofd staan in de deuropening van een huis. Viskom wijst naar een op de stoep liggend kwartje en Lamhoofd kijkt naar de lucht.

Lamhoofd: 'Het is mooi weer vandaag'.

Viskom: 'Kijk, een kwartje!'

De illustraties tonen goede voorbeelden van de door ons geïntroduceerde begrippen Macr- en Micr-blik.

Macr-blik *Wijze van kijken, waarbij een algemene indruk wordt opgedaan.

Micr-blik *Wijze van kijken, waarbij de aandacht wordt getrokken door één facet uit de totaliteit van indrukken.

Zichtanalyse van de situatie in de deuropening.

Viskom (*micr-blik*)

kwartje

Lamhoofd (*macr-blik*)

mooi weer

kleinstedelijke omgeving

weinig drukte op de weg

Oefening 1: Loop een straat in en noteer de kleur van de deur van het huis met huisnummer 17.

Viskom en Lamhoofd over hun werkwijze bij oefening 1:

Viskom: 'Een gemakkelijke opdracht. Lettend op de huisnummers, kwam ik al snel bij nummer 17 en constateerde dat de huisdeur aldaar groen was'.

Lamhoofd: 'Dat had ik direkt al door, want aan het begin van de straat kon je al zien, dat alle deuren in de straat dezelfde kleur hadden, groen dus. En ik hoefde er dus dat eind niet voor te lopen'.

Hebben de cursisten behalve de kleur van de deur nog meer opgemerkt?

Lamhoofd: 'Ja, de straat deed mij denken aan een wijk in Meppel, waar ze die grote eikebomen ook hebben laten staan'.

Viskom: 'Bij nummer tien hadden ze een zelfgemaakt huisnummerbord van keramiek'.

In dit geval hebben de beide cursisten aan de opdracht voldaan. Wat werkwijze betreft zit Viskom er duidelijk naast en verdient Lamhoofd's macr-blik veruit de voorkeur. Het is praktischer en komt sneller tot de vereiste oplossing, waardoor meer tijd ontstaat voor het verwerken van het geziene in breder verband.

OPGAVEN: Doe oefening 1 twee maal. Eén keer met een macr-blik en één keer met een micr-blik. Noteer uw bevindingen.

Treed een voor u vreemd interieur binnen (huiskamer, kantoor, winkel of politiebureau) en noteer uw bevindingen van één macr-blik en drie micr-blikken per interieur.

N.B. Het is veelal mogelijk bij derden te constateren of zij een macr-blik, danwel een micr-blik hanteren op dat moment. Hij, die zich van een macr-blik bedient is meestal fier van houding, straalt zelfvertrouwen en rust uit. De blikrichting schommelt tussen de 15° en 20° boven de einder. Hij is ontvankelijk voor signalen vanuit de omgeving. Hij, die zich van een micr-blik bedient is veelal herkenbaar aan een gedrongen houding en is slechts ontvankelijk voor prikkels van het detail, dat hij fixeert. Hij zal zich van zijn omgeving weinig aantrekken.

De gevaren van een eenzijdig hanteren van de *micr-blik* of *macr-blik*.

eerste afdeling / eerste les / tweede hoofdstuk:

Blikvernauwing en Blikverwijding

Uit de voorgaande les blijkt wel, dat een eenzijdig hanteren van de macr-blik of micr-blik tot problemen aanleiding kan geven. Om deze gevaren te bestrijden zullen we bedreven moeten zijn in het snel naar behoefte kunnen omschakelen van een macr-blik naar een micr-blik en omgekeerd. Wij treffen deze wijze van zien in zuivere vorm nog aan bij militairen en jagers. Juist bij deze beroepen wordt de gezichtsdrift nog in zijn oorspronkelijke **oerkracht** gehanteerd, gestuwd door de wil tot overleven. Uit de beste leger- en jagerstradities koos het Instituut voor haar cursisten een uitgelezen reeks oefeningen. De praktiserende militair en jager bedienen zich uiteraard afwisselend van de macr-blik (*verkenning, rondspeuren*) en micr-blik (*signaleren en volgen van het slachtoffer, aanleggen en afschieten*). Bij de militair is het beschikken over een snelle **blikwisseling** van het grootste belang, want hij heeft te maken met meerdere tegenstanders en moet bovendien beducht zijn voor zijn eigen veiligheid.

Oefening 2: Voor de volgende oefening begeven Lamhoofd en Viskom zich met de cursusgeweren Samba en Lepoko naar de bossen en velden en stellen zich op in het half open veld* met de opdracht een prooi te schieten (hazen, konijnen, fazanten enz.).

* Zie het hoofdstuk 'Zelfverdediging' uit de afdeling 'Zelfbehoud en Zelfonderhoud'.

a. Viskom en Lamhoofd met micr-blik op naaste omgeving in het vrije veld met Samba en Lepoko in aanslag.

b. Viskom en Lamhoofd met de juiste toepassing van macr-blik. Let op de stand van Samba en Lepoko.

c. Lamhoofd in gevaar door verkeerde blikkeuze.

Lamhoofd en Viskom over hun werkwijze bij oefening 2:

Lamhoofd: Bij een eerste macr-blik zag ik geen wild en ben toen maar met een micr-blik gaan kijken, zo zag ik nog geen wild, maar wel mooie planten en bloemen. Hierdoor zag ik dat beest achter me te laat. Pas toen Viskom het neerknalde had ik het in de gaten en dat was me schrikken, zeg!

Viskom: Ik dacht, dat met die huisnummers moet me niet weer overkomen en ik heb me daardoor strikt gehouden aan de macr-blik. Voor mezelf heb ik gevonden, dat eh ..ik de blik het beste kan richten op de horizon en niet in de voorgeschreven hoek van 15° erboven. Zo kan ik de lucht en het land met ge-

lijke aandacht beschouwen. En ik heb veel rondgelopen, hè.

Viskom heeft in deze opdracht juist gehandeld en heeft bewezen reeds over een snelle blikwisseling te beschikken. Lamhoofd's persoonlijke interesses beïnvloedden zijn concentratie op de opdracht. Bovendien getuigde zijn al te snel overstappen op de micr-blik op te weinig doorzettingsvermogen. Dit wordt nog uitvoerig behandeld in het hoofdstuk 'Foutieve Kijkwijzen'.

OPGAVEN: Doe oefening 2 een aantal malen. Noteer uw bevindingen en stuur het bewijsmateriaal ter beoordeling mee met de notities.

N.B. Mocht u niet beschikken over een geweer of uit pacifistische overwegingen bezwaar hebben tegen het hanteren van een wapen, dan is het toegestaan bovenstaande oefening uit te voeren met een fototoestel, uitgerust met een telelens. Stuur de gemaakte foto's op.

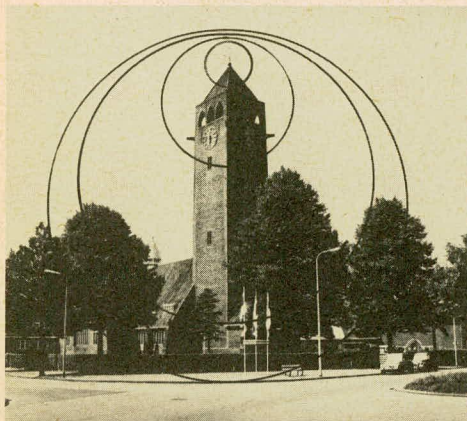
NOG ENKELE CONCENTRATIE-OOGSPIEROEFENINGEN

De bedoeling van deze oefeningen is het ontwikkelen van de concentratie-eigenschap en het trainen van de oogspierbewegingen. U kunt ze op ieder moment van de dag doen!

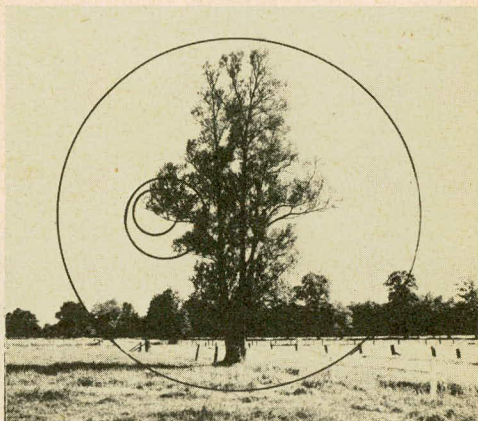
DENK ERAAN! De concentratie-eigenschap kan slechts langzamerhand verkregen worden. Evenals iedere andere studie, gaat ook **deze** stap voor stap. Geduld is hierbij van het grootste belang, daarom bevelen wij herhaling van de oefeningen met de grootste warmte aan.

DOE DE OEFENINGEN TELKENDAG TENMINSTE DRIEMAAL !

Oefening 3: Bezie een kerk in zijn totaliteit, verleg vervolgens uw blik naar de toren, dan naar de spits, om tenslotte uw blik te concentreren tot een micr-blik op het torenhaantje. Ga vervolgens in omgekeerde volgorde in blik terug tot de totaliteit van de kerk. Herhaal deze oefening tenminste 100 MAAL en houd de telling onderwijl nauwkeurig bij.

Kerk met loop der kijklijnen, zoals bedoeld in oefening 3.

Boom met loop der kijklijnen, zoals bedoeld in oefening 4.

Oefening 4: Bezie een boom in zijn totaliteit, verleg vervolgens uw blik naar een tak, om tenslotte uw blik te concentreren tot een micr-blik op één bepaald blaadje, waarna u in omgekeerde volgorde in blik teruggaat tot de totaliteit van de boom. Herhaal ook deze oefening 100 maal en **LET OP!** : probeer steeds bij hetzelfde blaadje te eindigen!

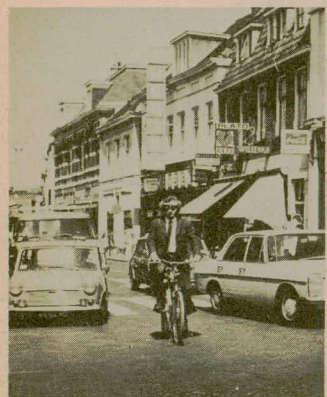
Voer deze opdrachten in alle rust uit, voorkom vermoeidheidsverschijnselen en treden deze toch op, staak dan het oefenen voor die dag.

**INDIEN U GOED UW BEST DOET,
MOETEN DE UITKOMSTEN STEEDS BETER WORDEN !**

Een goede cursist kan deze oefeningen op andere voorwerpen toepassen.

HULPMIDDELEN BIJ DE EERSTE LES

Uit de praktijk blijkt, dat menig cursist grote moeite heeft zijn blik in **macr** of **micr** te beheersen. Daartoe ontwikkelde het instituut een tweetal cursusbrillen. De blikbeperkende **MICR-BRIL** en de **MACR-BRIL**, die de kijker in een macr-blik dwingt. Beide brillen zijn door de handige cursist gemakkelijk naar voorbeeld na te maken.

INSTITUUT HOUTAPPEL

cursus ter opleiding tot UNIVERSEEL OPMERKER

eerste afdeling

----- LEREN ZIEN -----

tweede les / eerste hoofdstuk

Inleiding

U hebt nu in de eerste les de basistechnieken van macr- en micr-zien leren hanteren. Een eerste stap op de weg naar **fugatief zien!**

LET WEL! Herhaal de eerste lessen. Want eerst, als u het in elkaar grijpen van de manieren waarop deze twee krachten zich uiten, begrepen hebt, kunt u ze **w e r k e l i j k** toepassen. Het gemakkelijk begrijpen van de verdere lessen en hun toepassingen in de praktijk, hangt er in hoofdzaak vanaf, in hoeverre u de methodische regeling der twee fundamentele krachten begrepen hebt en daarop bij alles kunt vertrouwen.

De komende lessen en oefeningen dienen even tuchtig aangepakt te worden als de vorige!

**VERSLAP NOOIT UW AANDACHT! HET GOEDE RESULTAAT IS
EEN BELONING VOOR UW INSPANNING!**

eerste afdeling / tweede les / eerste hoofdstuk:

Zien in Volle Ren

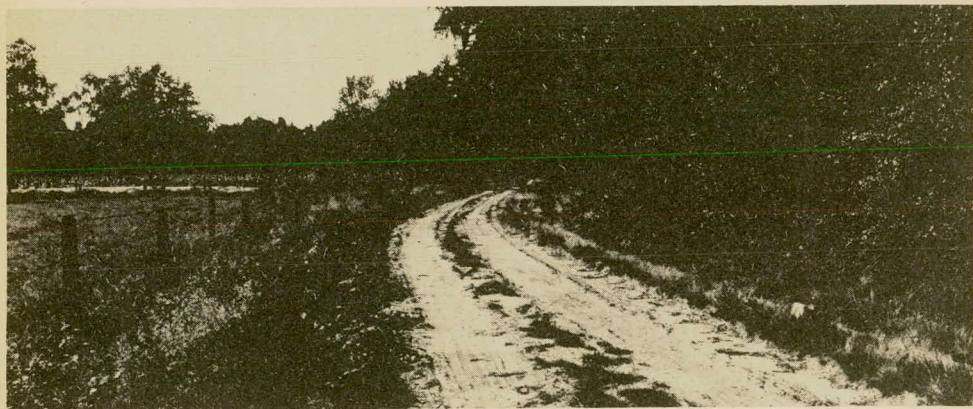
In dit hoofdstuk introduceren wij de beweging in combinatie met de beide basistechnieken. Het is de men niet gehouden immer vanuit stilstand waar te nemen, integendeel, wij kunnen rustig stellen dat het merendeel der waarnemingen geschiedt terwijl de waarnemer in beweging is. Dezertijds wordt er meer bewogen dan in de negentiende eeuw. Uitgezocht is, dat de gemiddelde dagbewegingssnelheid tegenwoordig 36 km/h is tegenover een 85% (sic!) lager liggende dagbewegingssnelheid in de negentiende eeuw (Forenzen, Wien). Wel een gegeven om even bij stil te staan. Merkwaardig is namelijk, dat deze bewegingstoename een groter beroep doet op de gezichtsdrift der moderne mens, terwijl deze nu juist aftakelt door de in onze consumptie-maatschappij aangekweekte gemakszucht, met alle nare gevolgen van dien (ongelukken e.d.)! De komende les zal dit euvel afdoende bestrijden en de cursist in beweging tot een feilloos waarnemer opleiden.

Oefening 5: Voor deze oefening begeven Viskom en Lamhoofd zich naar een landweg met de opdracht in volle ren (15 km/h) een door het Instituut bepaalde afstand (1 km) af te leggen. Zij moeten daarna in micr- en macr-kolommen noteren wat zij hebben waargenomen. Belangrijk is, dat de cursist deze oefening op voor hem onbekend terrein verricht.

Viskom en Lamhoofd over hun werkwijze bij oefening 5:

Viskom: Ik zag niet zo erg veel, want ik werd al snel moe en kreeg een soort waas voor mijn ogen.

Lamhoofd: Ik dacht steeds, dat zie ik, dat moet ik onthouden, maar op het einde van de tocht was ik weer een heleboel vergeten.

Overzichtsfoto van de te behandelen landweg.

Wat Viskom en Lamhoofd zagen:

Viskom:

Macr:

een soort bosje
zandweg
maïsveld
weide
enkele eikenbomen
gras

Lamhoofd:

Macr:

berken
gele en paarse bloemen
wei, afgebakend door akkermaals-
hout
zandpad rechts het bos in
wei afgepaald met betonnen
paaltjes met prikkeldraad
stapel gezaagde stukken boomstam

Micr:

witte paaltjes
gras
houten stammetjes langs de kant
van de weg

Micr:

bordje 'zijwegen verboden'
bordje 'natuurreserveaat'
hoop prikkeldraad tegen boom
betonnen waterbak met stalen
kabel
rood dak van huis door
geboomte
witte paaltjes langs de zandweg
aardappelinkuilbult
witte plastik zakken tegen rand
van maïsveld.

Uit de opsommingen blijkt, dat Viskom's slechte conditie hem parten heeft gespeeld. **Teveel fysieke inspanning beperkt de waarneming.** Als totaal een bijzonder oninteressante lijst.

Lamhoofd, in betere conditie, toont met zijn lijst een al te ijverig zoeken naar interessante micr-objecten, waardoor hij de **gehelen** uit het oog verliest. Bovendien constateren wij bij deze lijst een onzorgvuldige rubricering. Een matig resultaat.

Ter vergelijking geven wij u de tentamenresultaten van de cursist A. Mol, archivaris te Arnhem, die dezelfde landweg heeft behandeld. De lijst is direkt na de ren opgetekend!

A. M O L :

macr:

zandweg met aan beide kanten bos;
beuken en berken;
wei achter bomen;
vogelweide en vogelbosje;
maisveld links achter rijtje bomen;
wei met witte klaver links;
mooi koppel vee;
ongemaaide wei links
hoge dennenopslag met lijsterbes
en accasia;
glooiende es (met maisveld) om-
zoomd met berken, eiken en dennen
links;
cumulus altus;
veelbladerige bebossing accasia en
amerikaanse eik rechts

micr:

schimmels aan de slootkant;
wit hek met slot;
bordje 'zijwegen verboden' onder
bordje 'opengesteld';
wit melkkarretje;
denneappel;
grillige omgevallen denneboom;
hop over braamstruiken heen;
groen-rood bordje 'natuurrese-
vaat, gesloten voor ubliek, t.b.v.
wetenschappelijk onderzoek';
losse tak op weg;
meidoornstruik
paardebloem en zuring in berm;
karrespoor van de weg afdraaiend
een maisveld in, daarin een spoor
van vernieling achterlatend;
mierenhoopje met eieren; stukje
wikkel van autodrop; fietspaaltje
deels wit geverfd in sloot; molshoop;
schimmels langs de kant van de weg;
bos prikkeldraad tegen boom; afdrukken
van paardehoeven; houten werktuigshuur
aan de einder; wilgenroosje met zwart-geel-
witte hommeltak; stuk plastik midden op de weg
half onder het zand; verschillende soorten
grassen, zoals bochtige smele, zachte witbol,
gierstgras (zeldzaam!) enz.; zijweg bos in rechts;
verschillende soorten heide in berm; uit de grond ge-
rukt fietspaaltje; droge sloot bos in; afrastering betonnen
paaltjes met 2 bovenste draden nieuw en onderste oud ver-
roest prikkeldraad om weiland; metalen buishek; afrastering
houten paaltjes met 3 prikkeldraden om weiland; 2 witte plastik zak-
ken tegen rand maisveld; aardappelkuil; plasik in sloot; weggegooide
lange vinger-verpakking met het opschrift 'BOUDON, gebak op z'n best';
betonnen waterput met stalen kabel; kamille; vogel; afgerukte tak van
eikenboom; verdorde maisbladeren op de weg; los stuk gezaagd hout;
stapel gezaagde boomstamstukken; omgevallen boom; witte paaltjes; va-
ren; bandespooren op de weg; gewone eik; gele herfstbladbloem; bramen in
de berm; 2 straaljagers; maisveld; examinerator Retterhof.

De ervaren cursist deed deze oefening op examensnelheid (18 km/h) en verwierf van examinerator Retterhof een 7 als waarderingscijfer (vrij goed). Het verschil met de resultaten van Lamhoofd en Viskom spreekt voor zich!

Teveel fysieke inspanning beperkt de waarneming van de rennende Viskom.

Rennend Lamhoofd op zoek naar interessante micr-objecten.

OPGAVEN: Doe oefening 5, zoals boven omschreven op **drie** landwegen en één verkeersweg. Noteer ook uw waarnemingen in macr- en micr-kolommen. Neem ook deze oefening samen met een paar vrienden door en vergelijk elkanders resultaten.

BIJ-OEFENINGEN VOOR GEVORDERDEN :

Hoe vaak overkomt het ons niet, dat wij rustig waarnemend gestoord worden door overlast van dier, mens of machine. Om ons tegen deze vorm van waarnemings-obstructie te harden, verdient het aanbeveling oefening 5 nogmaals uit te voeren, nu met **bewuste hindering** door uw hond of vrienden (hard praten, duwen, regelmatig vlak voor de neus lopen, snijden e.d.).

HET GEWELD VAN UW INNERLIJKE KRACHTEN IS STEEDS MACHTIGER DAN DE ELEMENTEN VAN DE BUITENWERELD!

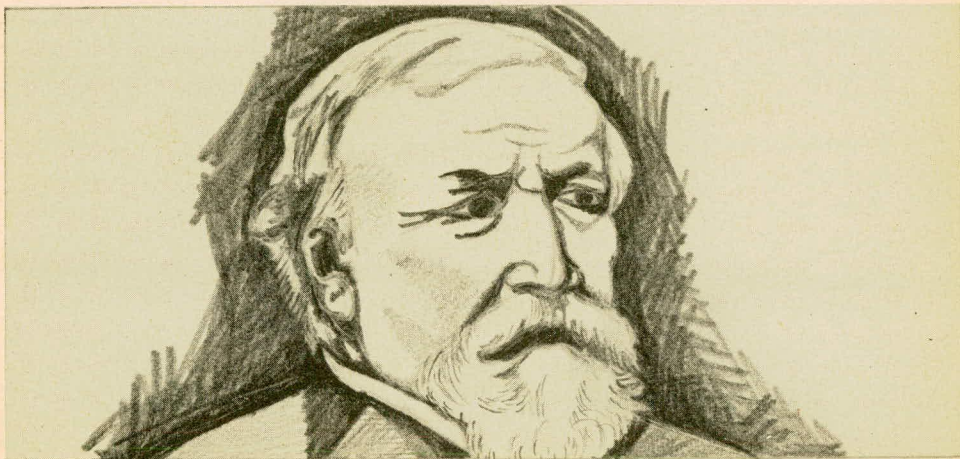
Viskom, in volle ren waarnemend, wordt gehinderd door de curushond Bongo.

GROOTZIEN en kleinzien

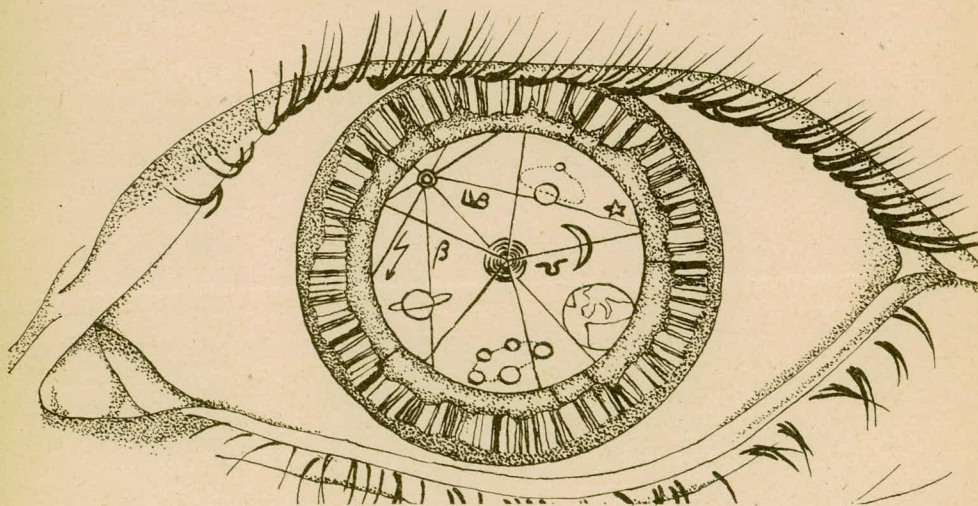
Na alle technische oefeningen is het goed ons eens op een zijspoor te begeven en ons te bezinnen op het Wezenlijke van het Zien, het INZIEN. Wij 'zagen' reeds, dat de mens door opvoeding en maatschappelijke normen zich een individueel interesseveld opbouwt, vanwaaruit zijn subjectieve waarneming wordt gestuurd, met als hoofddoel het eigen welzijn te waarborgen. Deze vorm van **egoïstisch kleinzien** wordt het meest aangetroffen bij de eenvoudige mens, die zijn handen al vol heeft aan de dagelijkse beslommeringen. Bij anderen, die hun levensdoel boven zichzelf verheffen ten dienste van de mensheid, komt deze laagste vorm van zien niet voor. Wij denken hierbij aan geleerden, doktoren, generaals en kunstenaars. Zij bezien de wereld niet met zichzelf als middelpunt en geven niet om aardse geneugten. Zij stellen alle o e r k r a c h t van de gezichtsdrift in dienst van het vinden van de **UNIVERSELE VERBANDEN!** Het **Inzien** van deze **Samenhang der Dingen** noemen wij **GROOTZIEN**. Lily van Ginneken stelt dat 'de eenheid van alle levende en niet-levende wezens onderlinge afhankelijkheid en voortdurende verandering is. Leven en dood zijn elkaars vrienden, mens en dier zijn elkaars vriend, zijn met het landschap verwante thema's.' Daarom ook de kunstharszakken van Jaap Hey, gevuld met glucosestroop, waarin koppen van schapen, koeien of varkens langzaam aan het transformeren zijn. Raai formuleerde het zo (zie onze cursus 'Rechtvaardig Handelen'):

HET EEN IS NIET LOS TE ZIEN VAN DE ANDER!

De uitvinder van het rabies-serum, liet eens bij hoge uitzondering een aantal Amerikaanse gasten in zijn laboratorium toe en toonde hun zijn nieuwste kweken van een darmvirus, waarnaar hij negen jaar had gezocht. Eén van de gasten vroeg de geleerde hoe het mogelijk was, dat hij negen jaar geleden al moet hebben geweten, wat hij nu dan eindelijk gevonden had. Fuchs antwoordde hierop: 'Vrat ik als een dollen hond, 'k vond geen wijsheid in hun stront!' Beschaamd liet men de vriendelijke oude heer alleen.

Wat Fuchs hier opmerkt, zou tot de geestelijke bagage van een ieder kunnen behoren, vermits men inziet, dat **niets** te gering is om te aanschouwen en ook het **Geringste** deel uitmaakt van het **Grote Geheel**. Een wijze van **Grootzien in De Tijd**, waaraan het de gewone man meistens ontbreekt. Het is voor de cursist wellicht interessant eens na te gaan in hoeverre hij aanleg heeft om ooit de kunst van het Grootzien machtig te worden. Een waarschuwing vooraf! De nu volgende test is niet bedoeld u te ontmoedigen, mocht het resultaat niet helemaal meevallen. Het is een speel-intermezzo. Mogen de cursisten uit deze test de les trekken, die er voor hen in besloten ligt!

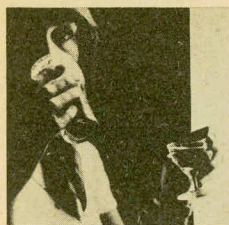
DE SLAGHAGEL-TEST

U treft op bladzij 7 een aantal afbeeldingen aan, waarvan u er tien uitkiest, die u het meest aanspreken. Noteer de bijbehorende letters. Stip de door u gekozen letters aan op het oningevulde grootzichtdiagram. Verbind nu de aangestipte letters met elkaar, met die restrictie, dat:

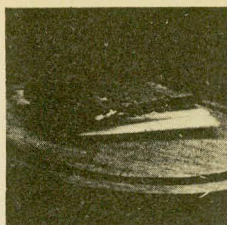
1^e, de punten op de linkerhelft van uw diagram niet anders, dan via het *inplomie-punt X*, met de punten op de rechterhelft verbonden mogen worden;

2^e, de punten op de bovenhelft van uw diagram slechts via op de *IL-lijn* gekozen punten verbonden mogen worden met de punten op de onderhelft.

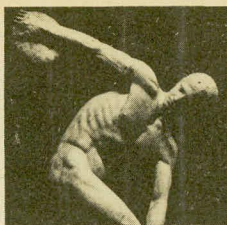
Arceer de nu ontstane insluitingen (zie de grootzichtdiagrammen van Lamhoofd en Viskom). De mate waarin men aanleg heeft voor **GROOTZIEN** wordt bepaald door het aantal *strammigheids-eenheden*, van 1 tot 12 oplopend. Voor de berekening van uw *strammigheidsgraad* dient u uw grootzichtdiagram op te sturen aan ons instituut. Ter vergelijking beelden wij de grootzichtdiagrammen van Viskom en Lamhoofd, voor en tijdens de cursus, af. Tevens tonen wij het grootzichtdiagram van uw docent Slaghagel (zie duiddiagram).

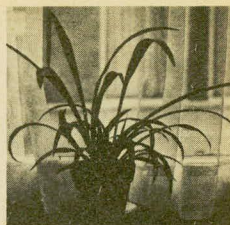
a

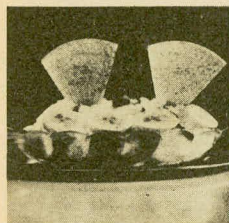
b

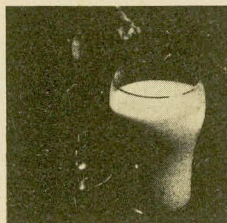
c

d

e

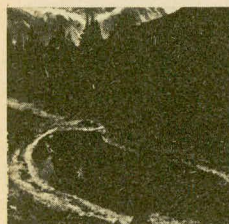
f

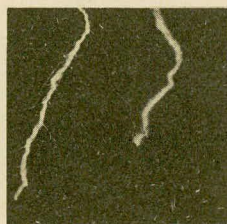
g

h

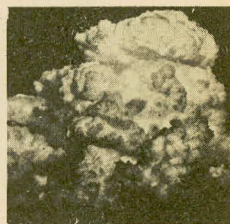
i

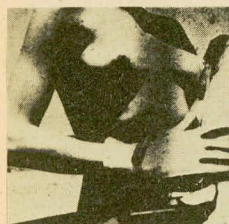
j

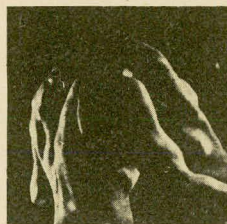
k

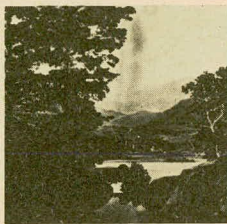
l

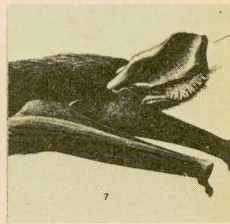
m

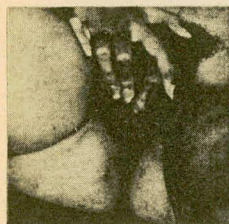
n

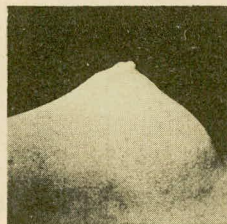
o

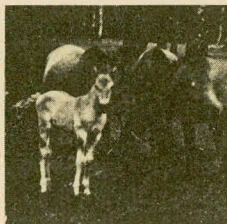
p

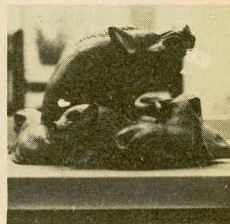
q

r

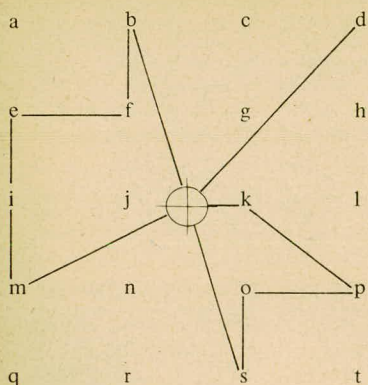
s

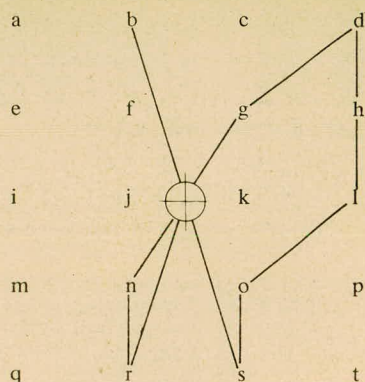
t

DE SLAGHAGEL-TEST

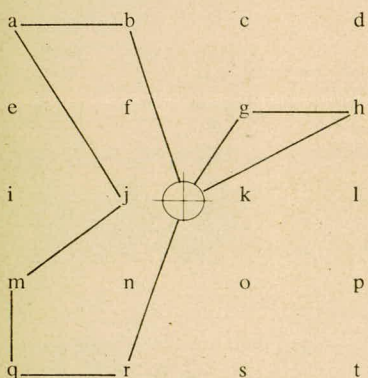
Kies tien afbeeldingen die u het meeste aanspreken!

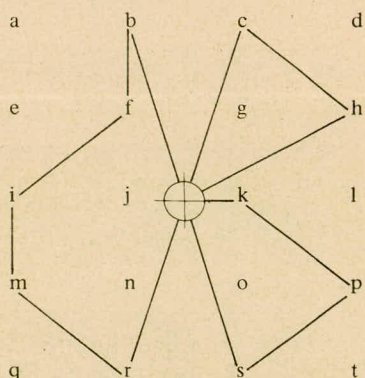
LAMHOOFD voor
Strammigheid: 4

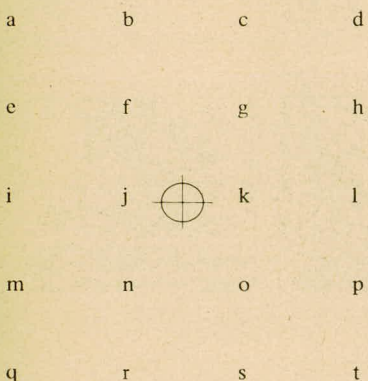
LAMHOOFD na
Strammigheid: 4

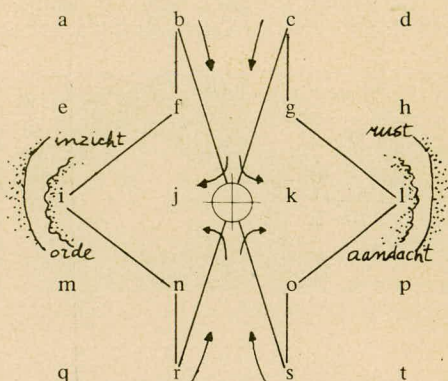
VISKOM toelatingsexamen
Strammigheid: 4

VISKOM examen 'Retterhof'
Strammigheid: 6

Strammigheid:.....

DUIDDIAGRAM (Slaghagel)
Strammigheid: 12

INSTITUUT HOUTAPPEL

*

Nederlandse Dependance opgericht in 1901 door Dipl. Ing. J.S. Holzapfel.

een uitgave van de

FACULTEIT EXPERIMENTELE LEVENSSCHOOL

AFDELING SCHRIFTELIJKE CURSUSSEN

enig adres: Noorderhagen 55, Enschede. Telefoon: 053-318439/329579.

cursus ter opleiding tot

UNIVERSEEL OPMERKER

fortuinlijk in het omzetten zijner bevindingen in geestelijke en materiële waarden!!

Redenen dezer uitgave

Mededeling van het Centraal Museum te Utrecht.

Het Centraal Museum te Utrecht prijst zich gelukkig, via de heren Lambregts en Voskamp, in contact te zijn gekomen met het Instituut Houtappel. Diens FACULTEIT EXPERIMENTELE LEVENSSCHOOL heeft een voor ieder bereikbare schriftelijke cursus samengesteld, die ten doel heeft bij de moderne mens de **gewoonte der oplettendheid** aan te kweken. Een ideale kans voor de museumbezoeker, die doorgaans over weinig praktische kijkervaring en geestelijke bagage beschikt. Op verzoek van het Centraal Museum stelde het Instituut Houtappel deze map samen, waarin opgenomen een tweetal lesspecimen van de afdeling **LEREN ZIEN** der cursus **Universeel Opmerker**. Naast de eigen mededelingen van uw museum kunt u ook kennis nemen van enkele andere interessante activiteiten van het Instituut Houtappel. Het Centraal Museum is er van overtuigd, in de cursus **Universeel Opmerker** eindelijk de mogelijkheid te hebben gevonden van een optimale voorbereiding van de museumbezoeker op zijn functie en beveelt daarom deze fundamentele lessen bij een ieder warm aan!

Voorwaarden tot deelname

Mededeling van het Instituut Houtappel

Dankzij het Centraal Museum te Utrecht kunt u nu gratis beschikken over de eerste twee lessen van de afdeling **Leren Zien** van de cursus **Universeel Opmerker**. Na deze kennismaking nemen wij aan, dat u geïnteresseerd bent in het verder volgen van deze cursus.

De cursus **Universeel Opmerker** bestaat uit de volgende vijf afdelingen:

1. **Leren Zien.** 2. **Geoefend Rangschikker.** 3. **Zelfbehoud en Zelfonderhoud*.** 4. **Rechtvaardig Handelen.** 5. **Kundig Schetser.**

Elk der afdelingen bestaat uit 5 lessen, elke les bestaat uit 2 hoofdstukken.

Bij inschrijving op de gehele cursus (25 lessen!) bent u tevens kosteloos geabonneerd op ons mededelingenblad **De Oerbron**. Bovendien ontvangt u de roman in afleveringen *De teleurstelling van de jonge van Brunsum*, geschreven door Kristiaan Watteyn. Het lesgeld bedraagt f 125,- per afdeling (5 lessen!) inclusief verzendkosten. Losse lessen zijn niet verkrijgbaar, wel kunt u 1 afdeling apart bestellen. U krijgt steeds een nieuwe les toegestuurd, na inlevering van de opgaven van de vorige, mits de aan u toegewezen docent voortgang der lessen verantwoord acht. In sommige gevallen kan de docent namelijk besluiten tot herhaling van de aangeboden lesstof, dit uiteraard geheel kosteloos.

Alle correspondentie richten aan:

*Faculteit Experimentele Levensschool van het Instituut Houtappel,
Afdeling Schriftelijke Cursussen,
Noorderhagen 55,
Enschede.*

* Voor deze afdeling gelden andere tarieven i.v.m. praktijklessen.

cursus ter opleiding tot
UNIVERSEEL OPMERKER
vijfde afdeling:
KUNDIG SCHETSER
Docent: **H. van Opstal**

Een bijzonder leerzame afdeling, waarin u door gestaag oefenen de gave leert ontwikkelen b.v. op elk moment van de dag een hand te kunnen tekenen. Ook gezichten gaan een rol spelen! Middels een reeks uitgekiende oefeningen wordt uw opmerkingsvermogen getest en opgevoerd, uw moed op de proef gesteld, terwijl ondertussen alsmaar aan uw techniek geslepen wordt. Het zal u duidelijk worden, dat u met het schetsen een **INTERNATIONALE TAAL** leert hanteren, in een wereld, waarin men elkander steeds slechter verstaat, waarin men een **stroom woorden** nodig heeft om iets duidelijk te maken, daar waar een **simpele schets** voldoende is! Docent van Opstal stelt bovendien:

**SLECHTS HET SCHETSEN VAN DE WERKELIJKHEID DER NATUUR
KAN DE WARE ARTIEST BEVREDIGING SCHENKEN**

In deze afdeling treft men o.a. de volgende onderwerpen aan:

De juiste manier van studeren - Dwaalbegrippen omtrent de Kunst - Waarde en betekenis van het schetsen - Het verwaarloosde schetsen en zijn slechte gevolgen - De schets in haar volkomenheid - De schoonheid der lijnen - De oerlijn - De loodlijn - De diagonaal - De spiraal - De cirkel - De stippellijn - De punt - Verzamelingen - De kriebel - Gemengde schetsoefeningen -

Schetsen vanuit verschillende standpunten - Schetsen in verschillende houdingen - Perspectief - Vogelvlucht - Schetsen onder moeilijke omstandigheden - Enige aandacht voor het materiaal - Het zoeken van het te schetsen object - De verdediging - De aanval - Strategie van het potlood - Duitsers en Italianen - Tempo, pauzen en vlot schetsen -

TWEESPALT TUSSEN WIL EN HAND

Tweespalt tussen wil en hand - De verhouding tussen gevoel en schets - Levensvolle, ontwikkelde karakterschets - Bij de praktijk van de ontwikkeling van uw schetsen - De wil tot uitblinken - De anatomie van de schets - Het schetsen des nachts - De neiging tot schetsen - De persoonlijkheid van de schetser - De wezenlijke schets -

Vrije schetsoefeningen voor het publiek - Toonwisselingen en lijnbeelden - De zorg van het lichaam van de schetser - Gelegenheid voor de praktische oefening van het vrijuit schetsen - Tabel voor zelfonderzoek - Het organisch schetsen - Het analyserend schetsen - Het syntetiserend schetsen - Het associërend schetsen - Schetsen uit het geheugen - Eigen omschrijving -

Hogere schetswerkzaamheid - Het genie - Verfraaiing van de schets - Praktisch nut en doel van de schets - De afwisseling tussen het waarderings- en gevoelselement in de schets - De schetser als gezonde optimist -

Met nog vele andere interessante onderwerpen!

De Cursus
UNIVERSEEL OPMERKER

Tweede Afdeling:
GEOEFEND RANGSCHIKKER

Docent: J. van Toll.

In deze afdeling gaat het om het ontdekken van de verbanden in schijnbaar chaotische situaties. Docent van Toll meent:

KIEZEN OF ELKAAR !

Aan de orde komen o.a. het priemgetal - bloemschikken - het stilleven - de data-bank - catalogiseren - de feestelijke maaltijd - het spel - het gedicht - reeksen - het alfabet - de regen - de type-writer - de rietvlecht-industrie - enzovoort.

Uit de inhoud:

IT NEVER COMES BACK

*I've visited the old place again,
some-where near my brooklet.
All the things of yore were still there:
The fragrance, the small leaves, the butterflies, the colours,
The whispering wind, the twittering birds;
Those things, they allways made me weak.*

*But now it's all indifferent to me;
That former feeling has flown away.*

*It never comes back, it never comes back,
It never never never never never comes back!*

*Yet I'm not unhappy now,
May be it's much better so;
Yes, I think I found my way, as grown-up to go,
And undisturbed to stay in a world in which it's hard to play!*

*That former feeling has flown away,
Hurray, it never comes back!
To all the people I have to say:
This feeling is a lack,
Try to get rid of it and believe
In the spirit of a stainless day!*

cursus ter opleiding tot

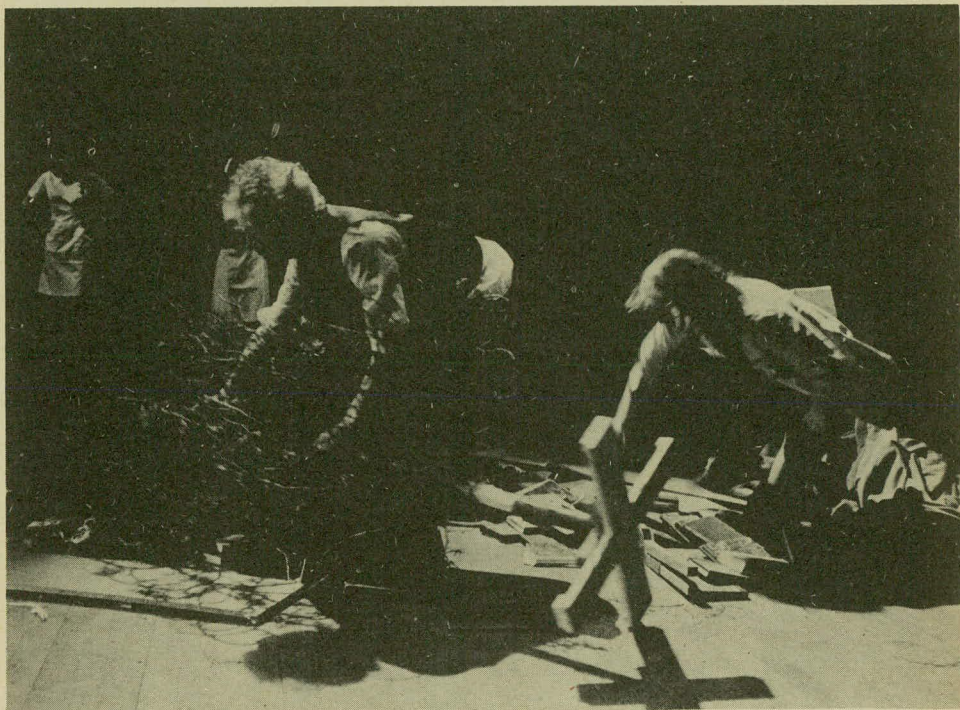
UNIVERSEEL OPMERKER

derde afdeling:

ZELFBEHOUD EN ZELFONDERHOUD

Docent: mej. B. Brocht.

Een goed zelfonderhoud waarborgt het zelfbehoud. Deze afdeling is er op gericht bij de cursist de beginselen van de **biotiek** aan te kweken. De biotiek is de door zuster Brocht ontwikkelde leer van zelfhandhaving onder alle omstandigheden. De science fiction van het dagelijks leven wordt u geopenbaard in een aantal praktijklessen, die bij de schriftelijke lessen behoren. U bent drie dagen te gast op ons Instituut om deze praktijk op te doen.

Een praktijksituatie.

Vraag inlichtingen over de kosten van deze uitzonderlijke afdeling bij ons Instituut aan.

cursus ter opleiding tot

UNIVERSEEL OPMERKER

vierde afdeling:

RECHTVAARDIG HANDELEN

Docent: Raai

UIT DE INHOUD:

Lees onderstaand gesprek goed door en geef aan, waarin de aanleiding tot onenigheid gelegen is.

DE CUSPIDATEN

De tandartsen Vis, Vos, Brecht en Brocht hebben een gesprek.

VIS : Hieruit blijkt wel, dat een goede gebitsontwikkeling de laatste decennia door het gebruik van candy-bars en zo..

BROCHT : Ho ho, wát en zo?

VIS : Nu ja, zoetigheid en zo.

BROCHT : Ja, inderdaad. Duidelijk is wel, dat de levens- en voedingsgewoonten een grote invloed op..

VIS : Ja ja, de cariësverbreiding, de cariësverbreiding ja.

BROCHT : Vaak hechten de licht fermenteerbare koolhydraten..

VOS : Suikers!

BROCHT : Zeker! Oók ja.

BRECHT : O, ho ho! Het snoepen komt gewoonlijk neer op zuigen.

VIS : En stimuleert niet tot de voor zelfreiniging heilzame eh..

VOS : Kauwaktie!

BRECHT : Ja ja, inderdaad.

VOS : Kauwaktie!

VIS : Ook ja, inderdaad.

BROCHT : Zeker!

VOS : Welnu, aantasting in de eerste fase komt niet tot uiting in een min of meer gelijkmatige ontkalking van het glazuur..

BRECHT : Nee nee! Het cariësproces kent voorkeursplaatsen.

VIS : Neem nu mijn tandplaque.

BRECHT : Wat bedoelt u?

- VIS : Ja, eh..
- BRECHT : Ja, dat is een aggregatie van bacteriën, voedselresten, slijmbestanddelen en door de slijmvliezen afgestoten eh..
- BROCHT : Cellen.
- BRECHT : Dank u, het was mij ontschoten.
- VIS : Mijn tandplaque dus. Is deze normaal te noemen?
Kijkt u eens bij de twee rechter premolaren.
- Allen kijken bij dr. Vis in de mond.
- VOS : U bedoelt waarschijnlijk die 2 cuspidaten beneden de mondspleet.
- BROCHT : Die twee gele joekels daar?
- VIS : Eh, eh ja.
- BRECHT : Wat is daar mee?
- VIS : Er is in feite sprake van een wisselwerking tussen een groot aantal aanvallende fact..
- VOS : Ho ho. En verdedigende uiteraard.
- VIS : Uiteraard. Factoren dus, die..eh..eh. Ja!
- BRECHT : Laat mij nog eens zien.
- Dr. Brecht peutert even in de mond van dr. Vis en zegt dan, de vinger in de mond houdend, tegen de rest van het gezelschap:
- BRECHT : Thans heeft technisch gezien 97% van de bevolking cariës.
- VIS : Zoud u misschien uw vinger uit mijn mond willen halen?
- BRECHT : Oh, pardon. Daar gaan ze dan. (*Plops!*)
- Dr. Vis bijt echter op de vingers van dr. Brecht voordat deze zijn hand heeft kunnen terugtrekken.
- BRECHT : Auhw!
- VIS : Dank u, zo is het beter.
- BRECHT : Als ik een vinger in uw mond steek, collega, en u vraagt me die er uit te halen, dan verwacht ik daar genoeg tijd voor te krijgen, dat lijkt me een kleine moeite nietwaar?
- VOS : Kom kom. Kom komkom.
- BRECHT : Ik had het idee, dat uw kaken zich wat al te snel sloten.
- VIS : Wat insinueert u nu, collega?
- BROCHT : Kom, geen gekibbel. Elke kaak bevat dus 8 elementen, het gebit totaal dus..
- VOS : 32 ja, dat is ons wel bekend. ..Toch Vis, zou ik maar iets voorzichtiger zijn. Naar wat ik zag en hoorde beet u.
- BRECHT : U beet domweg! Kijkt u maar, ik herken duidelijk een uwer cuspidaten in deze afdruk.
- VIS : Inderdaad, een gave afdruk. Zij lijkt mij echter niet diep genoeg om pijn te kunnen hebben veroorzaakt.

BROCHT : U hoorde hem van pijn schreeuwen, collega Vis.

VOS : Een schrikreactie. Slechts een schrikreactie.

VIS : Dat lijkt mij ook. Of heeft u werkelijk geleden, collega Brecht?

BRECHT : Niet zozeer de pijn, maar de onbeschoftheid steekt mij, Vis!

VOS : Kom kom. Kom komkom.

BROCHT : Bovendien moet het, gezien de afdruk, toch tamelijk pijnlijk zijn geweest.

VIS : Dat waag ik te betwijfelen.

BRECHT : Geef mij uw vinger, Vis. Dan zal ik net zo'n cuspidatenafdruk maken en zult u ervaren hoe pijnlijk het is, maar tevens ook hoe vernederend.

VIS : Ga uw gang.

Dr. Brecht pakt vinger van dr. Vis en bijt erin.

VIS : Auhww! Dit geldt niet. U bijt niet, u *hapt*! Kijkt u toch eens!

Dr. Vis laat vinger aan dr. Brecht zien.

BRECHT : Inderdaad, de afdruk is iets dieper. Ik heb iets te hard gedrukt. Mijn excuses.

BROCHT : Laat mij het eens proberen.

Dr. Brocht pakt vinger van dr. Vos en bijt erin, voordat dr. Vos beseft wat er gaande is.

VOS : Auuuuauuhww!!! Wat is dat? U gaat te ver, Brocht. Vlegelachtig gewoon!

BRECHT : Kom kom, Kom komkom.

VOS : Kom kom, Kom komkom? ? Ongehoord is dit, schandalig!

Dr. Brecht slaat dr. Vos op de schouder.

BRECHT : Ach, kom.

Dr. Vos pakt hand van schouder en bijt in de vinger van dr. Brecht.

Dr. Vos en dr. Brecht worden beide kwaad en schelden elkaar uit, waarbij zij proberen elkaar in de vingers te bijten, wat zo nu en dan lukt. Ondertussen proberen dr. Vis en dr. Brocht de zaak te sussen.

BROCHT : Kom kom, kom komkom.

VIS : Komkom, komkom. Kom kom, komkom

BROCHT : Ach kom!

VIS : Kom kom. Kom! Komkom komkomkom..

half-jaarlijks orgaan van het Instituut Houtappel

redactie: **Henk van Vloten.**

Noorderhagen 55, Enschede.

Copij in tweevoud, éénzijdig beschreven.

Uitgave gecombineerd met Mededelingen van het Centraal Museum te Utrecht.

HOUTAPPEL LEEFT!

door H. van Vloten

Het jaar 1976 nadert met rasse schreden, zoals bekend het jubileumjaar van het Instituut Houtappel, dat in 1901 in Nederland gevestigd werd als pendant van de **Holzapfel-Kreis der Repetitoren von Magdenburg.**

Holzapfel zelf is het geweest, die in een koets door Nederland trok, ten-einde geschikte docenten te vinden voor de Nederlandse vestiging. Zo kwam hij op 28 maart 1901 in Enschede aan, waar hij zou overnachten in de herberg van Sprakel. In de gelagkamer van deze herberg zag hij twee heren gebogen over een interessante schaakpartij. Zelf minnaar van dit spel, schoof hij bij en volgde met belangstelling het verloop van de partij. Een der spelers was duidelijk meer dan begaafd en Holzapfel besloot deze man na afloop van de partij aan te spreken, in de hoop hiermee dan eindelijk iemand aan te treffen, met wie hij samen het Instituut Houtappel zou kunnen opzetten. Deze man, de **Twent van Toll**, bleek in meer dan één opzicht te beantwoorden aan de hoge verwachtingen van Siegfried Holzapfel en dat was niet te verwonderen gezien de indrukwekkende reeks bekwaamheden, waarop de Twent zich kon beroemen. Zo bleek hij een knap vioolbouwer, scribent, erkend archeoloog, muzikant en architect te zijn. Van Toll aanvaardde de eervolle opdracht en binnen een paar maanden hadden zij samen het Nederlandse Instituut Houtappel (de vernederlandsing van de naam geschiedde op advies van van Toll) van de grond. Hiermee was de oprichting van het derde Instituut Houtappel in Europa een feit, in Duitsland met Holzapfel, in Zweden met Lögnestin en in Nederland met van Toll. Dit verhaal is natuurlijk in instituutskringen voldoende bekend, doch wij menen, dat het voor de lezers van het mededelingenblad van het Centraal Museum wellicht interessant is, iets meer van de historie en achtergronden van ons instituut te vernemen.

Het uitgangspunt van de Holzapfel-Kreis der Repetitoren was het bestrijden van de gevaren van de industrialisatie en mechanisering. Holzapfel zag toen reeds scherp de beknottende en vervlakkende uitwerking in van deze technologische ontwikkeling op de mens. Het is danook steeds zijn streven geweest, de 'aan de machine horige mens' zijn eigenwaarde te laten behouden, door hem te wijzen op zijn zintuigelijke en geestelijke oerbronnen en hem te leren, deze ten volle te benutten. Een visie die immer actueler wordt! Een streven bovendien, waarvan de noodzaak vooral in deze tijd steeds meer gestalte krijgt, getuige de enorme belangstelling voor yoga, expressie-lessen, Oosterse wijsbegeerte, macro-biotiek, soft-drugs en psychiaters. Dergelijke vluchtwegen zijn echter omslachtig, duur en vaak niet ongevaarlijk! De Houtappelmethode daarentegen laat de cursist niet in het duister 'tasten' naar *hogere waarden*, maar benadrukt de verbanden tussen hem en de Zichtbare Werkelijkheid, **daarmee de mens voor altijd bevrijdend van de noodzaak zich de reden van zijn bestaan af te vragen.**

INGEZONDEN STUKKEN UIT BINNEN- EN BUITENLAND

ontvangen:

van de Vereniging 'Recht en Vrijheid' het tweemaandelijks orgaan 'ONS ERFDEEL' (redactie: S. Sevenster, Bennekom) met artikelen over rechtvaardig grondgebruik en over de Vermogens Aanwas Deling (VAD).

van het KVP-Tweede Kamer-lid B.J.M. Hermsen een aantal stukken over Kamervragen en NCRV-TV uitzending met betrekking tot de grondaffaires van de heren Voskamp en Lambregts.

van dr. Hermann Schultze uit Osnabrück een verzoek tot informatie-verstrekking over de 12e eeuwse 'Kirchenraumspiele': 'Iconia Sancti Nicolai' en 'Fillius Getronii'.

van Sylvia Wiss een verzoek aan de grafische afdeling.

Alle stukken liggen voor een ieder ter inzage in de bibliotheek van het Instituut.

Ingevolge afspraak tijdens onze ontmoeting in Smilde dd. Maandag 27 dezer treft U hierbij aan: (in duplo)

- a. Fotocopie van de tekst van onze vragen aan de minister, gesteld 13 November j.l. door mij en mijn collegae Aarts en v.d. Sanden
- b. Fotocopie van de letterlijke antwoorden van de Minister op deze vragen dd. 22 Januari j.l. (getekend door Minister Trip die i.v.m. afwezigheid ad interim de portefeuille van minister van Doorn beheerde)
- c. Enige persberichten rondom deze zaak.
- d. Wat notities die ik persoonlijk voorbereidde voor het gesprek van Maandagmiddag voor de NCRV-TV ploeg (dhr. Verkerk c.s.), vanzelfsprekend bij voorbaat wetend, dat niet alles daaruit in een gesprek zou kunnen worden gebruikt.

Nogmaals, ik heb getracht - al kan men daar als niet-Kunst-kenner nooit helemaal aan ontkomen - mijn bezwaren niet op U en Uw collega en Uw beider werk te

richten. Maar wilde doen uitkomen dat ik het onverantwoord vind van CRM, wat zich niet realiseert wat met subsidies als deze in feite aan medewerking (= tijd, moeite, geld etc. etc.) wordt verwacht van lagere overheden en andere instanties, terwijl m.i. dergelijke projecten voor de gewone burger - al erken ik daarvan volledig de betrekkelijkheid als het om werkelijke Kunst en Cultuur met hoofdletters gaat - eenvoudig wel onbegrijpelijk en geheel onverantwoord moeten overkomen.

Wat niet weg neemt dat ik, mocht er ooit nog eens een publicatie over verschijnen van U en Uw collega, daar gaarne kennis van zal nemen.

Met oprechte hoogachting,

B.J.M. Hermesen.

KVP-Tweede Kamerfractie, Binnenhof 1a, 's-Gravenhage.

Um die weitergabe des anl. Schreibens an Sie und Herrn Voskamp werde ich soeben gebeten. Ob ich der auch an mich ergangenen Einladung nach Dortmund Folge leisten kann, glaube ich kaum. Sie fällt in die Tage des Verbandstreffens der deutsche Freilichtbühnen, zu welcher Sie auch noch ein Programm erhalten werden: zum Wochenende 19.-21.10. hier in Nettelstedt.

Eine andere Frage liegt länger schon auf dem Tisch. Gleich nach Ihrem Hiersein mit Ihren charmanten Begleiterin las ich im Rheinischen Merkur über das Holland-Festival und über dort zur Aufführung gebrachte 'Kirchenraumspiele' aus dem 12. Jahrhundert. Ihre Namen: 'Iconia Sancti Nicolai' und 'Fillius Cetronii'. Es geht darin um Stoffe aus der St. Nikolaus-Legende, einem Ikonenraub und einer regelrechten Kidnappergeschichte, eben jenes Cetronius-Sohnes. Man hat sie neu belebt, auch musikalisch und anscheinend ein starkes Echo damit gefunden.

Ich habe gerade die Aufführungen der Kirchooper Benjamin Britten in der Marienkirche zu Osnabrück hinter mir. Starker Eindruck, den ich Ihnen beiden gegönnt hätte. Regie, Inzenierung und Bühnenbildentwurf lagen bei mir, und Sie können sich meine Beanspruchung neben der Osnabrücker Arbeit vorstellen - so verblieb dummer Weise eine Einladung an Sie (das allerdings organisatorisch nicht meine Sache!)

Aber diese Aufgabe, die evt. Suche nach weiteren Werken auf dieser Linie führt zu der Nachfrage, ob Sie über dies Festival und insbesondere die sacrale Raumspele hörten, ggf. etwas über sie in Erfahrung bringen könnten. Texte, möglicherweise Übersetzungen schon aus dem Lateinischen, die ja in Holland bekannt zu sein scheinen. Oder nur Hinweise auf sonstige Herkunft, Verlag, Initiatoren? ! - Vielleicht sehen wir uns in Lübbecke bei der Delegierten-Tagung. Ich selbst werde in meinem Arbeitskreis 'Regie' zu unseren neuen Tonbändern sprechen und Szenenkonzepte für brauchbare noch für diese Materie unbekannte Dramatik ausarbeiten. Wir könnten dann auch schon Recherchen Ihreseits nach den Kirchenspielen besprechen. Dies heute schnell - ! - Waren Sie damals auf der Rückfahrt von Berlin übrigens noch bei uns, trafen uns etwa nicht an? Ich verlängerte die Spielzeit, und es gab noch manches Zusätzliche. - Inzwischen jedenfalls erst herzliche Grüsse, auch namens meiner Frau, Ihre näheren Freunde einbeschlossen.

Dr. Hermann Schultze, Osnabrück.

Geachte Heren,

Stiekum sluit ik dit briefje erbij in. Ik ben nl.
de secretaresse van Siep Wijsenbeek en weet dat
U honderd prenten maakt voor de tienertoer en
dat alleen Wijsenbeek er één krijgt en er 99 naar de
cpe's gaan. Ik zou u dan ook vriendelijk willen vragen,
kan u er geen 101 van maken? Eén exemplaar voor mij.
Als dat zou kunnen dank ik U bijvoorbaat hartelijk.
Met vriendelijke groeten,
Sylvia Wiss.

NIEUWS UIT DE GRAFISCHE AFDELING

De Nederlandse Spoorwegen deelde ons mede van de heren Voskamp en Lambregts een honderdtal zeefdrukken te hebben ontvangen, getiteld: *'Het Vertrek'*, voorstellende een sfeervolle situatie in een coupé, waarin twee meisjes ietwat gespannen lachend het vertrek van de trein afwachten en zo hun vakantie inluiden. De in 24 kleuren opgeloste prent toont een boeiend tegenlicht-effect. De afbeelding is helaas slechts in zwart/wit afgedrukt. De NS heeft besloten de honderd prenten te verdelen onder haar tienertoerders (elke duizendste).

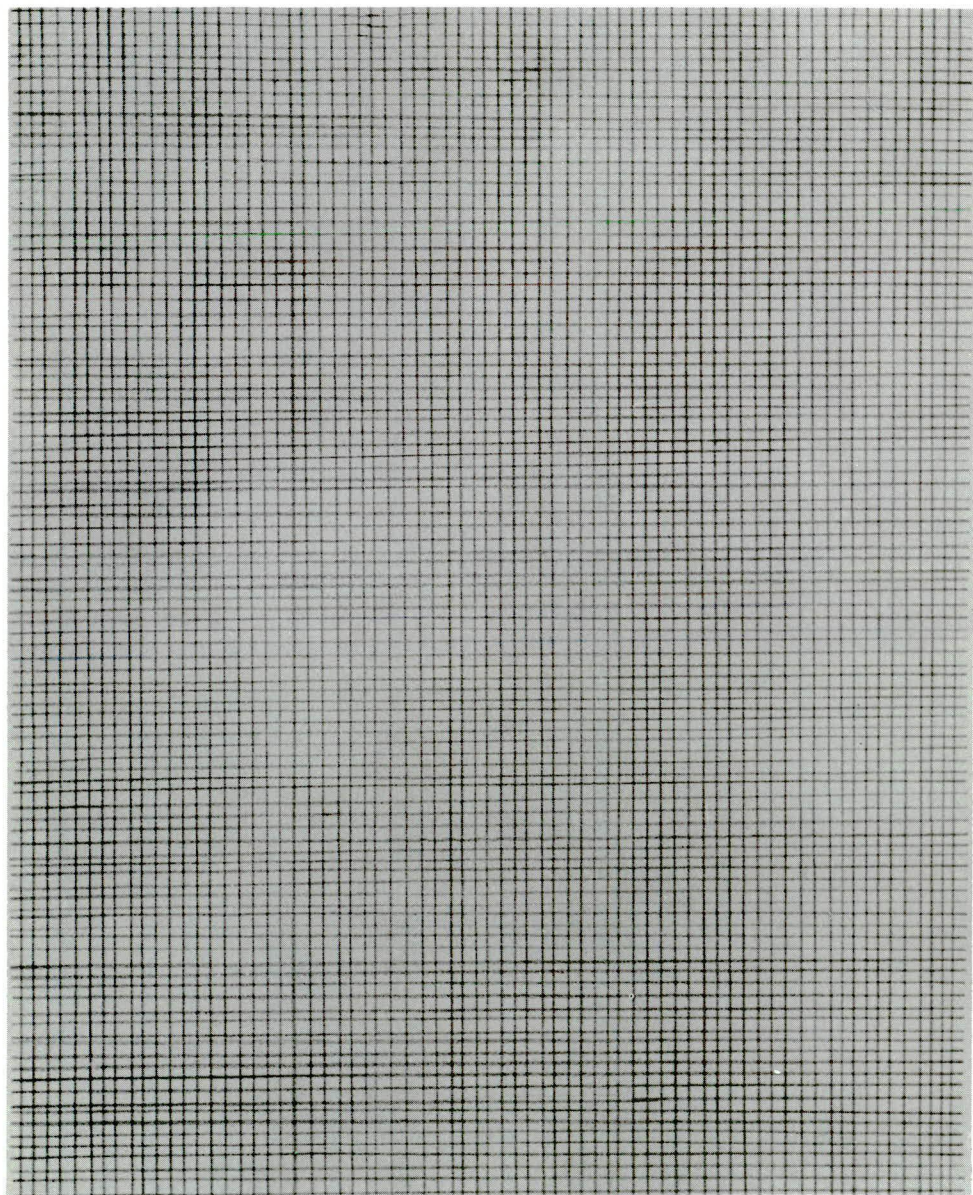
Het Vertrek

THOMAS RAJLICH

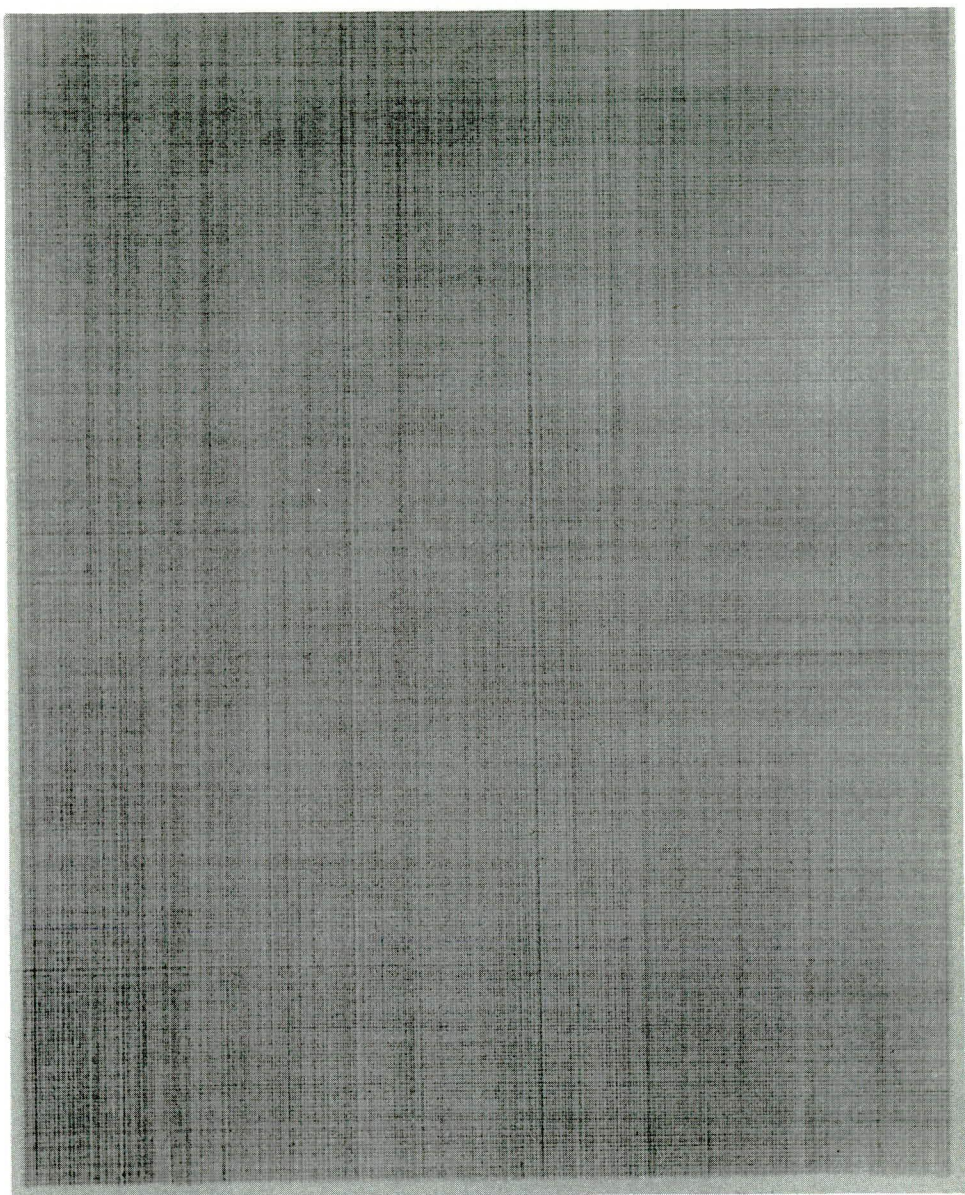
serie van 4 litho's, 1974, 15/15, 60x45,5 cm, inv.nrs. 19753 t/m 19756

Thomas Rajlich (geboren 1940 te Jankov, Tsjechoslowakije) woont sinds 1969 in Nederland. Vanaf 1971 doceert hij aan de Vrije Akademie te Den Haag. Door een lange studie aan de Kunstnijverheidsschool in Praag (1954-1958) en aan de Praagse Akademie voor Beeldende Kunsten (1958-1964) heeft hij zich een voortreffelijke technische bekwaamheid toegeëigend. Deze bekwaamheid is voor zijn werk echter niet hinderlijk zoals het juist bij sommige in de techniek goed geoefende kunstenaars het geval kan zijn wanneer zij hun briljante techniek in *lege virtuositeit* laten verwateren. Oorspronkelijk hield Rajlich zich met beeldhouwkunst bezig. Zijn cleane constructieve sculpturen waren in het laatste kwart van de jaren '60 op tentoonstellingen van de **Praagse Club der Concretisten** nog te zien. Aangekomen in Nederland heeft hij zijn op de concrete structuren toegespitste problematiek in haar geheel naar het gebied van de schilderkunst, tekenkunst en grafiek verplaatst. Al deze drie gebieden hangen in zijn werk nauw met elkaar samen. Zijn tekeningen zijn gemaakt op panelen, witgeschildeerde constructies van hardboard op een houten raamwerk. Als ze worden opgehangen komt hun bewerkte vlak vanzelf van de wand los. Zij hebben dus de isolatie van een witte rand *passe-partout* of lijst niet meer nodig. De structuren van zijn tekeningen ontstaan door het fijne netwerk van horizontale en verticale lijnen die trefzeker uit de vrije hand zijn gemaakt. Zij doen uiterst gevoelig aan. Hun regelmatig verloop wordt door onregelmatigheden *opzettelijk* gestoord. Daardoor wordt van een **dode structuur** een **levend organisme** gemaakt. In enkele hokjes van het raster van de structuur blijft het licht als het ware gevangen; sommige lijnen vervagen door een *lichte mist* van witte verf die er overheen is gestreken, andere lijnen worden dikker en aan de randen weer ijler. Vooral op afstand van enkele meters werken al deze subtiele accenten van de structuur erg indrukkend en soms bijna poëtisch.

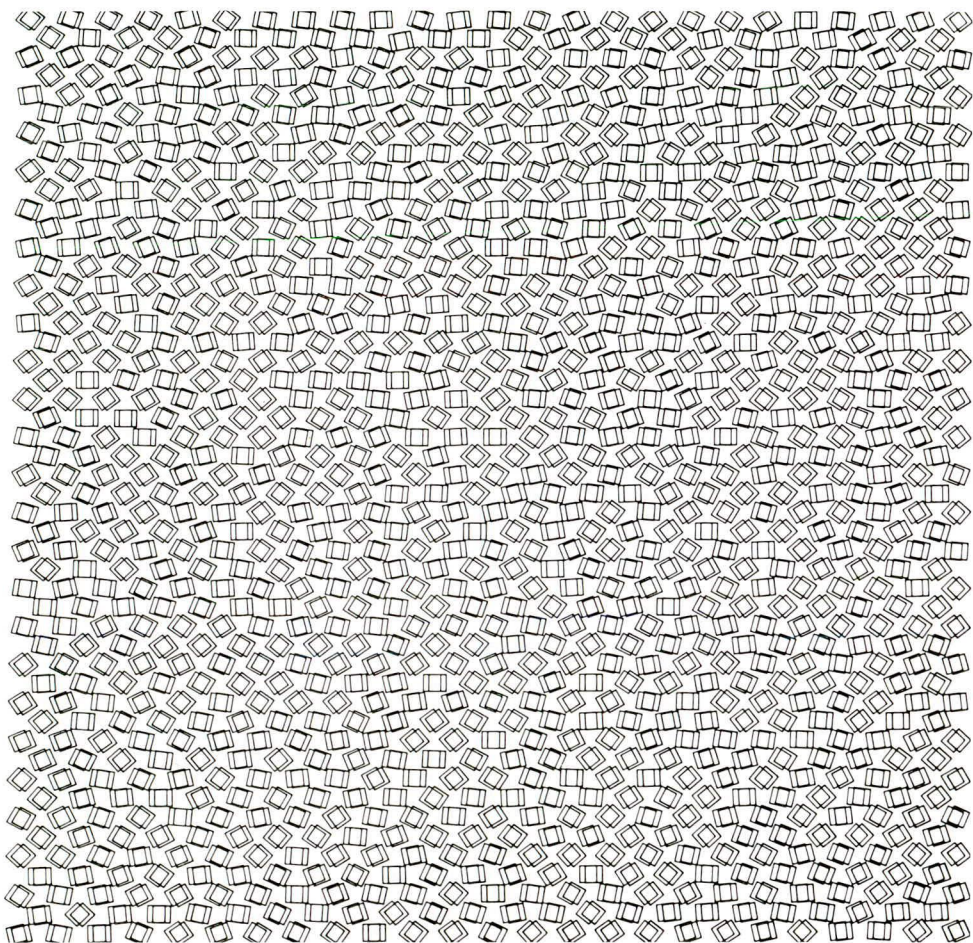
De serie van vier litho's gemaakt in 1974 in een zeer kleine oplage, die het Centraal Museum onlangs heeft aangekocht, heeft eigenlijk alle eigenschappen van zijn tekeningen. Ook hier tekende de kunstenaar een heel verfijnd netwerk uit de vrije hand. In het eerste blad zijn de hokjes van het raster nog vrij groot, in het tweede, het derde en vierde blad komen de verticale en de horizontale lijnen steeds dichter bij elkaar. De structuur van het laatste blad lijkt op een uit fijne vezels geweven stof. De kunstenaar gebruikte voor het tekenen een lithografisch, vettig krijt en het materiaal waarop hij tekende was een steenblok. Daarna is op een lithografische pers ieder van de vier tekeningen vijftien maal vermenigvuldigd.

FIJN NETWERK VAN LIJNEN TREFZEKER UIT DE VRIJE HAND GEMAAKT

SOMMIGE LIJNEN VERVAGEN DOOR EEN LICHT E MIST VAN WITTE VERF

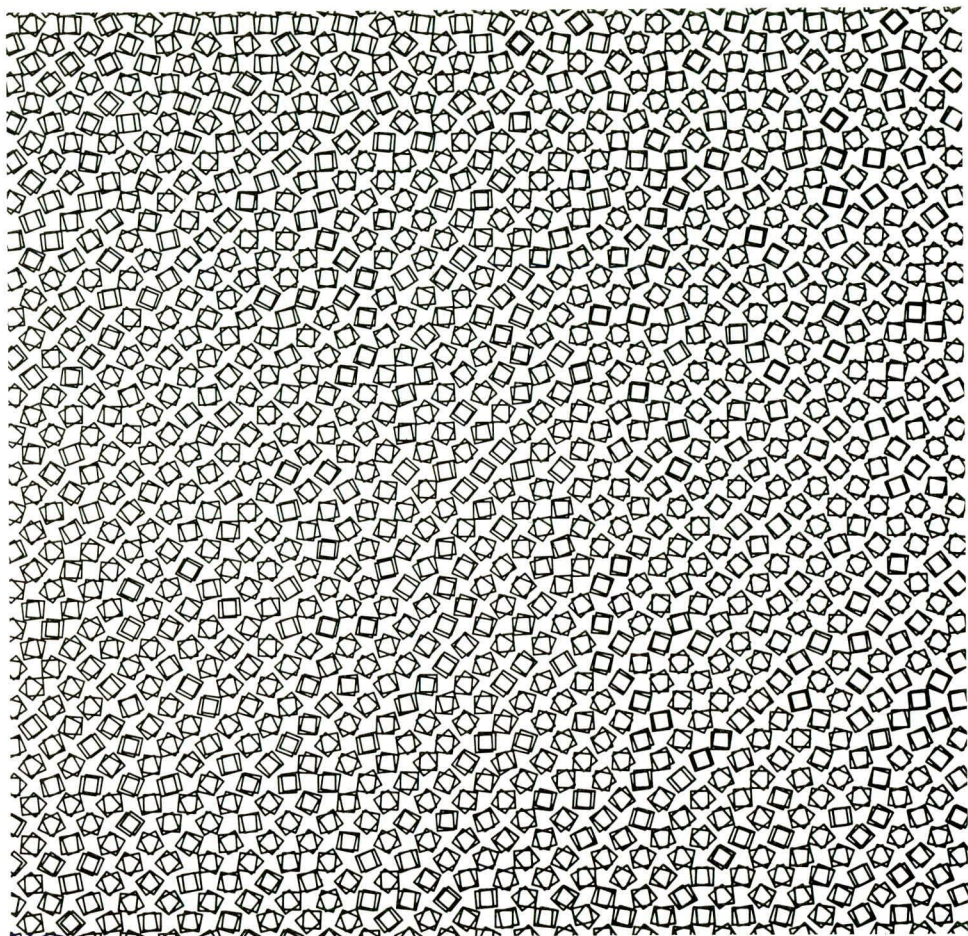

GERHARD VON GRAEVENITZ

map met 11 zeefdrukken, 1964, 15/30, 56x56 cm, inv.nr. 19776.

map met 17 zeefdrukken, 1973, 15/30, 56x56 cm, inv.nr. 19777.

Gerard von Graevenitz (geboren 1934 te Schilde, Duitsland) woont in Amsterdam sinds 1970. Voordat hij aan de Akademie van Beeldende Kunsten in München ging studeren hield hij zich korte tijd met studie van de economie bezig. Dat gaf hem zeker aanleiding tot de rationalistische benadering van zijn eigen problematiek in de kunst. In 1960 hoorde hij bij de oprichters van de *Nouvelle Tendance*. De voornaamste idealen van deze internationale kunstbeweging waren: de beschouwer van het kunstwerk actief deel te laten nemen aan het kunstwerk en **demystifikatie** van de kunstenaar te bewerkstelligen. Tegenover de mystiek van de creatieve daad stelt von Graevenitz in zijn werk, dat op een strenge theoretische basis berust, het **moment van het toeval en van het spel** op de eerste plaats. De nadruk ligt dan meer op de *receptie* dan op de produktie van het kunstwerk. Het is de bedoeling dat de toeschouwer wordt geboeid zoals bijvoorbeeld bij een

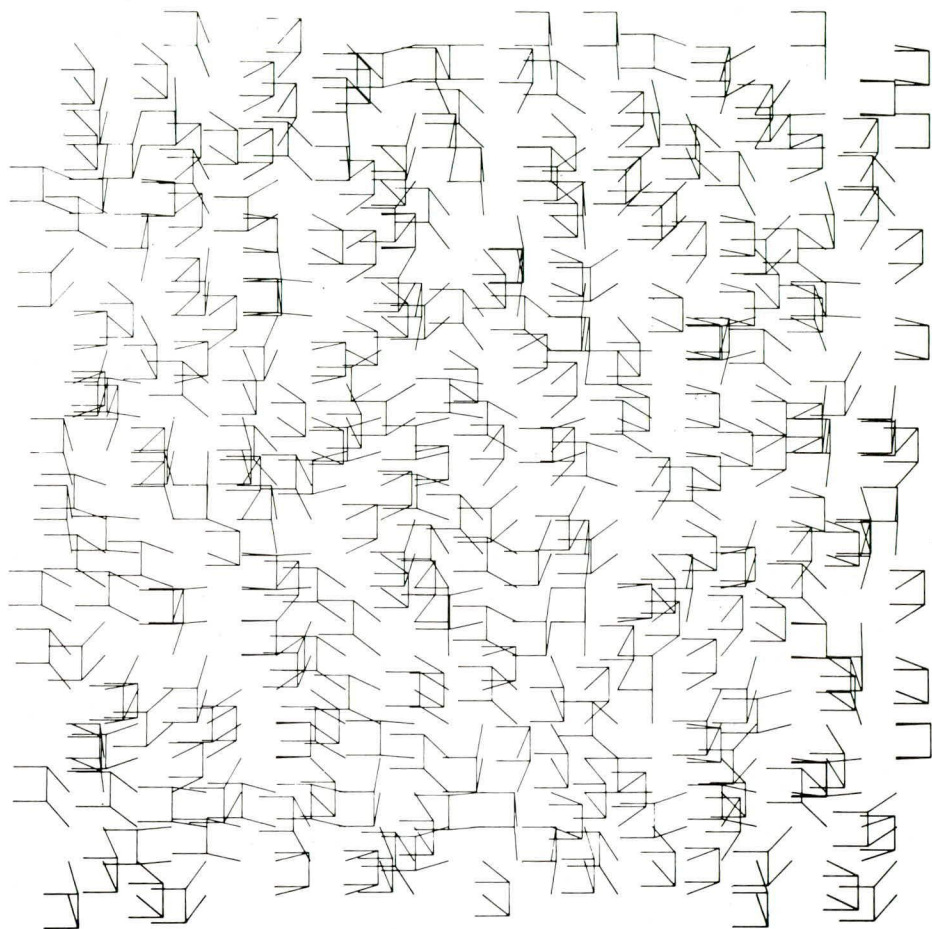

schaakspel.

HOMOGENE STRUCTUREN

Aanvankelijk maakte von Graevenitz objecten met witte, systematisch geordende structuren. Vanaf 1962 is hij met de kinetische werken begonnen. Daar kwamen vaak ook lichteffecten bij. Grafiek ontstaat in de marge van zijn werk, maar is daarom voor de ontwikkeling van zijn principes niet minder belangrijk. In de grafische series onderzoekt hij homogene structuren die opgebouwd zijn uit **toevallig geplaatste en gedraaide elementen** zoals streepjes, ruitjes, vierkantjes, cirkeldelen, driehoeken en andere, ook wel onregelmatige vlakjes die systematisch uit elkaar of in elkaar overlopen. De meeste series zijn wit op zwart of zwart op wit gedrukt; slechts incidenteel gebruikt von Graevenitz ook kleur. Als techniek kiest hij voor zijn grafiek konsekwent zeefdruk die de meest nauwkeurige bewerking toelaat. De eerste grafische serie is ontstaan in 1962. Toen werkte von Graevenitz nog met de hand. Hij hield zich echter ook toen al met het ontwerp van een toestel bezig dat de **mechanisatie van de tekening** mogelijk zou maken. Dit

toestel werd nooit gerealiseerd. Later heeft iemand tegen von Graevenitz gezegd dat de computer de kunstenaar op een ideale manier kan aanvullen, omdat de computer *dom, exact en volhardend* is, eigenschappen dus die de meeste kunstenaars ontbreken. (*Zie de artikelen van het Instituut Houtappel*). Sinds 1968 maakt von Graevenitz zijn systematische grafische series met behulp van een computer. Hij werkt eerst een systeem uit dat door een programmeur vertaald wordt en aan de computer opgegeven. De zeefdrukker drukt tenslotte de door de computer gemaakte tekening af. Von Graevenitz spreekt echter zelf niet over computer-grafiek. Hij vindt deze uitdrukking onjuist en zelfs onzinnig. Volgens hem is de computer-grafiek niet gekarakteriseerd door het feit dat ze door een computer gemaakt is. De twee mappen gemaakt door von Graevenitz die onlangs door het Centraal Museum zijn verworven dateren van 1964 en van 1973. De structuur van de eerste zeefdruk van de vroegere map verdeelt 1201 elementen (vierkantjes) op zodanige wijze over het vlak dat ze elkaar niet raken. Hun middelpunten liggen op een vast raster op regelmatige afstand van elkaar. De elementen draaien om hun middelpunten en worden gefixeerd in een

toevallige positie. In de volgende 10 bladen worden alle vierkantjes verdubbeld. Stapsgewijze schuiven ze vanuit de oorspronkelijke vierkantjes, totdat hun middelpunten zich precies op de helft van de afstand van de oorspronkelijke vierkantjes bevinden. De tekeningen voor deze zeefdrukken werden met de hand gemaakt. De draaiing ten opzichte van de horizontale en verticale assen werd met de *dobbelsteen* bepaald.

De recente map uit 1973 bestaat uit 17 zeefdrukken. De posities van de elementen zijn in deze map al door de computer bepaald. Het programma begint met eenvoudige streepjes die eerst vermenigvuldigd en verlengd worden. In verdere stadia beginnen ze te draaien in verschillende richtingen. Daarna komen ze dicht bij elkaar te staan en tenslotte gaan ze in vierkante draaiende en elkaar doordringende vormen over. De zeefdrukken van deze map doen beweeglijk aan. Ze variëren van een volkomen overzichtelijk patroon tot een schijnbaar complete chaos, waarin, door het door elkaar steken van de elementen, plotseling een grote ruimtelijkheid kan ontstaan. Als proces doet het geheel denken aan de bewegingen van micro-organismen, zoals die onder een microscoop te zien zijn.

GRONDAANKOPEN TEN BEHOEVE VAN ONDERZOEK

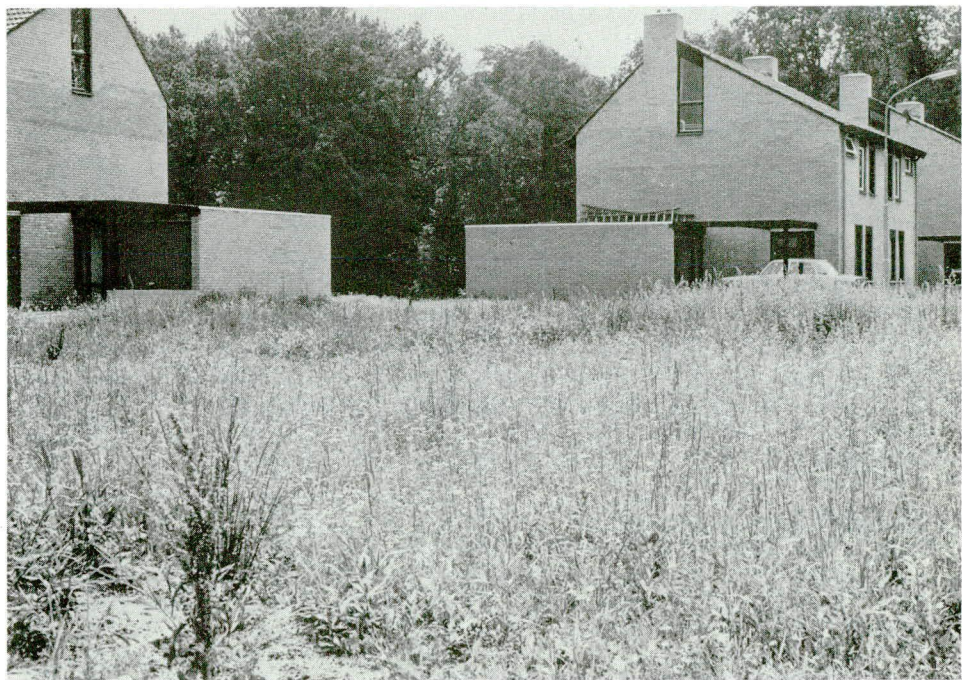
'Voskamp en Lambregts zijn sympathieke mensen, met misschien wat wazige ideeën. Maar soms trekt de nevel even op en breekt de hemel voor een wijle open. Dat zijn de momenten waarop zij een heldere gedachte ventileren of vorm geven aan een aardig initiatief'.

Jac Lelsz.

In ons land zijn de laatste tijd twee uit Enschede afkomstige kunstenaars L. Lambregts en G. Voskamp, bezig bij verschillende gemeenten kleine stukjes land te kopen. Zij willen op die stukjes land alle gebeurtenissen, door de natuur of de omgeving veroorzaakt gedurende een aantal jaren nauwkeurig registreren en samen met enkele andere registraties van maatschappelijke patronen in boekvorm publiceren. Hierbij tonen wij u hun nieuwste aanwinsten in Boornbergum (12ca) en Smilde (295ca). De reeks van Smilde laat zien, dat er in korte tijd reeds veel kan veranderen op zo'n stukje grond. De beide heren beschikken verder nog over grond in Tiel, Hulst, Haarlem, Huizen, Kampen, Dordrecht, Goes en Vledder, waarbij in de laatste vijf gemeenten de keuze van het stukje grond nog gemaakt moet worden.

Het stukje grond in Smilde, zoals het er in januari '75 bij lag.

Het stukje grond in Smilde, zoals het er nu bij ligt.

De rustieke aanwinst in Boornbergum (Fr).

CENTRAAL MUSEUM UTRECHT

Agnietenstraat 1, telefoon 030-315541, buslijnen 2 en 12.

Geopend van dinsdag tot en met zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur, dinsdagavond van 20.00 tot 22.00 uur, zon- en feestdagen van 14.00 tot 17.00 uur. Op maandag gesloten. Toegangsprijs f 0,50 p.p., zon- en feestdagen f 0,25 p.p.. Inlichtingen telefonisch 030-315541 toestel 006 of via postbus 2106 te Utrecht.

De kollektie van het Centraal Museum omvat naast een historische afdeling (tijdelijk gesloten), waaronder het **Utrechts schip** uit ca. 800 voor Chr., schilderijen van voornamelijk Utrechtse meesters vanaf de 15e eeuw, beeldhouwwerken, tekeningen, grafiek, stijlkamers, een poppenhuis uit ca. 1680, kunstnijverheid als aardewerk, zilver, porselein, munten en penningen; voorts kostuums, kant, textiel en accessoires vanaf de 18e eeuw.

RUIMTE EN PERSPECTIEF

Op de dependance van het Centraal Museum, Maliebaan 42 (buslijn 3), zal vanaf 15 oktober 1975 tot eind mei 1976 een schoolproject plaatsvinden, waarin de thema's '**Ruimte en perspectief**', '**Abstractie**' en '**Vorm, lijn, kleur**' behandeld zullen worden. De tentoonstellingen die in het kader hiervan gehouden worden kunnen ook buiten schoolverband bezocht worden. Openingstijden van maandag tot en met vrijdag van 9.00 tot 16.00 uur, zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur en zondag van 14.00 tot 17.00 uur. Toegangsprijs idem als Agnietenstraat 1. De eerste expositie wordt gehouden van 15 oktober tot en met 30 november 1975, met als thema '**Ruimte en perspectief**'.

In het gebouw van het Centraal Museum zijn tevens gevestigd: *Het Aartsbisschoppelijk Museum* (tel. 030-312561) met een verzameling religieuze kunst, voornamelijk uit de Middeleeuwen, en het *Provinciaal Oudheidkundig Museum van het Provinciaal Utrechts Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen*, met een verzameling Prehistorische, Romeinse en vroeg-Middeleeuwse oudheden (tijdelijk gesloten wegens herinrichting).

AKTIVITEITEN

Elke tweede zondag van de maand concert in de kapel of in de tuin van het museum. Aanvang 14.30 uur, toegang f 1,50. Zondag 14 september: *Utrechts Jazz Orkest*.

Elke dinsdagavond vanaf 20.15 uur lezingen of andere activiteiten, in oktober wordt er gestart met een serie lezingen over eigen bezit van het museum en een serie films, waarop men tevoren kan intekenen. Inlichtingen toestel 006. Op de dinsdagavonden is er een stafid aanwezig voor beoordelingen, het beantwoorden van vragen, etc.

TENTOONSTELLINGEN

KLEIN GELD, GROF GELD munten van de Nederlandse steden

3 tot 30 oktober 1975

Van 3 tot 30 oktober zal in dit museum een tentoonstelling gehouden worden met als onderwerp de stedelijke muntslag. De Stichting Gemeentelijk Cultuurfonds, in 1964 opgericht door de N.V. Bank voor Nederlandse Gemeenten, heeft deze reizende tentoonstelling ter gelegenheid van haar 10-jarig bestaan laten organiseren. Opzet van de expositie en samenstelling van het begeleidende boek zijn van dr. H. Enno van Gelder, directeur van het Koninklijk Kabinet van Munten, Penningen en Gesneden Stenen te 's-Gravenhage. Het Bureau van de Rijksinspecteur voor Roerende Monumenten heeft de tentoonstelling verzorgd. De expositie laat munten, stempels, archiefstukken, foto's en teksten zien, die het **begin**, de **ontwikkeling** en het **einde** van de stedelijke muntslag toelichten. Er wordt ook materiaal getoond over de oude munt-fabrikage en de geldhandel. Afgebeeld is een zeer zeldzame daalder van de stad Utrecht, geslagen in 1578 tijdens de opstand tegen Philips II.

Een zéér zeldzame daalder.

HET CATHARIJNECONVENT

1468 - 1975

4 oktober tot en met 30 november 1975

Als hun bijdrage aan het Monumentenjaar 1975 zullen een aantal Utrechtse musea en instellingen in een expositie in de tuinzal van het Centraal Museum van 4 oktober tot en met 30 november aandacht schenken aan de geschiedenis, de restauratie en de museale toekomst van het Catharijneconvent aan de Lange Nieuwstraat. Het Aartsbischooppelijk en het Centraal Museum zullen met de direkte organisatie van deze ten-

toonstelling belast zijn. Met gebruikmaken van de inbreng van de stadsarcheoloog, van het Gemeentelijk Archief, de Dienst Openbare Werken en de Rijksuniversiteit, zal vanuit een groot aantal **invalshoeken** de geschiedenis van de functie van dit gebouw belicht worden. Het Catharijneconvent heeft een bijzonder wisselend gebruik gehad: **Joannitergasthuis, geseculariseerd gasthuis, militair** doorgangshuis en heeft diverse musea geherbergd. De bouwgeschiedenis van de aangrenzende Catharijnekerk, zijn verbouwingen en restauraties zullen in deze opzet eveneens aan de orde komen. De restauratieproblematiek - nauw verweven met de toekomstige **museale** functie van het gebouw - zal in deze tentoonstelling de direkte verbinding met het Monumentenjaar '75 betekenen. Verder zal een proefopstelling van een der thema's, die in dit toekomstige Rijksmuseum Het Catharijneconvent (het museum voor de christelijke cultuur in Nederland) behandeld worden, de uitgangspunten en de vormgeving van dit nieuwe museum verduidelijken. Bij de tentoonstelling zal uitvoerige informatie zijn, o.a. in de vorm van een te publiceren bundel artikelen.

DE GEBROEDERS BATZ

orgelbouwers in Utrecht

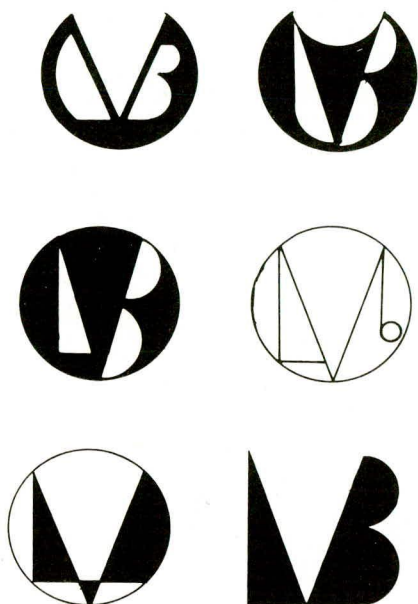
20 november 1975 - midden januari 1976

In Utrecht is de belangstelling voor de aloude stedelijke orgeltraditie nog steeds stijgende. Een bijzonder belangrijk moment was de onlangs voltooide restauratie van het Dom-orgel, dat tot de topwerken van de Utrechtse orgelbouwers Bätz behoort. Het Centraal Museum zal aan deze familie, die generaties lang hier in de stad werkte zijn wintertentoonstelling wijden. De suggesties voor het organiseren van deze expositie zijn van de musicoloog-organist Gert Oost, die op de openingsdatum van de Bätz-tentoonstelling - 20 november 1975 - aan de Rijksuniversiteit bij dr. M.A. Vente zal promoveren op het onderwerp '*De Orgelbouwers Bätz*'. Bij de opzet van deze expositie is de samenwerking met de universiteit het uitgangspunt geweest. Niet alleen inhoudelijk is deze aanwezig - Gert Oost adviseert bij de samenstelling van de expositie - maar ook technisch. Het Onderwijs Media Instituut (OMI) zal een diaklankbeeld verzorgen, dat niet gemakkelijk te tonen of te beluisteren aspecten van het werk van de Bätzten zal gaan verduidelijken. In de benedenzalen van het museum zullen orgels, orgelkabinetten, orgelfragmenten, maquettes, bouwtekeningen en andere archiefstukken getoond worden. Aan de hand van overvloedig dokumentatiemateriaal willen we een beeld oproepen van een hoog-specialistisch kleinbedrijf uit de 19e eeuw. In de hal van het museum wordt getracht een historische '*opmaat*' tot de orgelkunst in de Nederlanden te laten zien en een inleiding te geven op de gekompliceerde technieken van de orgelbouw. In het kader van de tentoonstelling zullen in het museum concerten gegeven worden, terwijl ook bustochten langs bespeelbare Utrechtse Bätz-orgels op het programma staan.

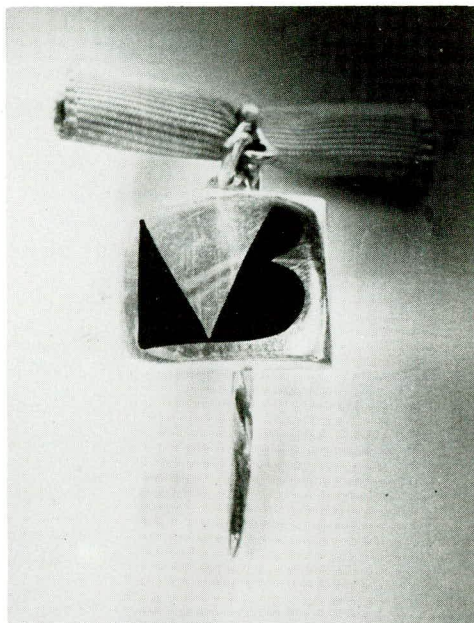
ERELINT BOKAAL GEREED

De Zutfense edelsmid Tone Verbeek heeft in opdracht van Voskamp & Lambregts een aantal ontwerpen gemaakt voor het langverwachte erelint, behorend bij de LVB-Wissel-trofee (zie afbeeldingen). De heren Voskamp en Lambregts hebben daaruit het meest geavanceerde vignet gekozen en de foto laat zien, dat de kunstenaar er in geslaagd is er een fraai geheel van te maken. Het speldje is van massief zilver. Het ingelegde vignet

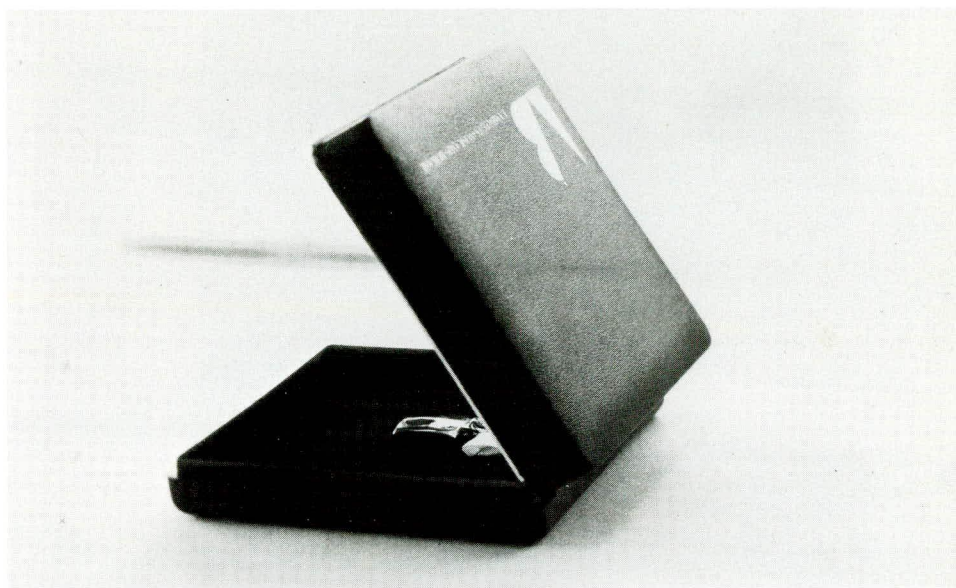
bestaat uit antracietkleurig gezwaveld zilver, het ere-lint is wit/blauw (reinheid en moed). 'Het vignet', aldus de kunstenaar, 'symboliseert de verbondenheid van de mens met de zintuigelijke oerbronnen'. De komende winnaars van de LVB-Wisseltrofee zullen dit ere-lint als blijvend aandenken aangeboden krijgen.

Enige ontwerpen van T. Verbeek.

'Reinheid en Moed'.

Een fraai geheel!

KONTAKT MET KUNSTENAARS

In het vorige nummer van **de Oerbron** meldden wij reeds het initiatief van enkele kunstenaars om *'Het Instituut Houtappel in de verschillende Jaargetijden'* als onderwerp te nemen voor een serie kunstwerken. Wij dachten er goed aan te doen, in het kader van het komende jubileum, uit de serie vier kunstwerken te reproduceren en als ansichtkaart uit te geven. Het zijn werkelijk schitterende kaarten geworden en we kunnen het niet nalaten u als voorproefje drie van de vier kaarten te laten zien. Het zijn *'Houtappel in de Winter'* van **A. Pieck**, *'Houtappel in de Zomer'* van de jonge kunstenaar **P. Vos** en *'Houtappel in de Herfst'* van **H. Borrebach**. Voor de vierde kaart is onze keus gevallen op de u van de directie-kamer welbekende schets *'Frederic van Eeden op bezoek bij Siegfried Holzappel'* van **J. Toorop**. U kunt de kaarten bij ons bestellen per kwartet à f 2,-.

A. Pieck: 'Houtappel in de Winter'.

P. Vos: 'Houtappel in de Zomer'.

H. Borrebach: 'Houtappel in de Herfst'.

AANWINSTEN

EEN HALVE GROOT VAN BISSCHOP JAN VAN ARKEL

zilver, geslagen te Utrecht in de periode 1342-1364, ϕ 21 mm, inv.nr. 19652.

In maart van dit jaar werd op een veiling een munt - een halve groot geheten - gekocht. Hij werd tijdens het bestuur van bisschop Jan van Arkel (1342-1364) te Utrecht geslagen. Door een opbloeiende handel kwam er steeds meer behoefte aan zwaardere munten dan de tot in de 13de eeuw gebruikte zilveren penningen. Omstreeks 1280 werden er zwaardere en grotere zilverstukken geslagen: **de groot**. In het economisch machtiger Vlaanderen werd vanaf 1337 de lichtere Vlaamse groot geslagen. Deze vormde in de 14de eeuw de basis van het muntstelsel in de Nederlanden. Naast de zilveren groot werden in navolging van Frankrijk ook gouden munten uitgegeven.

De afgebeelde halve groot toont op de voorzijde het gestyleerd borstbeeld van de bisschop met mijter boven zijn wapenschild. Het omschrift luidt:

IOH EPV TRA IECTENSIS

(Johannes bisschop van Utrecht). Op de keerzijde staat tussen de benen van een gevoet kruis de tekst:

I NOIE DNI

(in de naam des Heren); het omschrift luidt:

MONETA TRAIECTENSIS

(munt van Utrecht). Gedurende de regering van Jan van Arkel zijn zowel in Utrecht als in het Oversticht in Deventer de groot en de halve, kwart en achtste groot geslagen. De in Deventer geslagen munten onderscheiden zich van de Utrechtse behalve door de plaatsnaam (DAVENT of DAVENTRIENSIS) ook door de toevoeging van de **Deventer arend** of de letter **D** tussen twee benen van het kruis op de keerzijde. De tekening op voor- en keerzijde is bij hele, halve en kwart groten gelijk. De voorzijde van de achtste groot wijkt echter af en toont binnen het omschrift alleen het wapenschild en de mijter van de bisschop. Het Centraal Museum bezat van dit type al één exemplaar, maar van slechte kwaliteit en met twee gaatjes. Deze aanwinst zal zeker in de opstelling van het nog dit jaar te openen munt- en penningkabinet opgenomen worden.

PROVINCIAAL OUDHEIDKUNDIG MUSEUM

Agnietenstraat 1, inlichtingen mej. dr. I. Isings, Archeologisch Instituut, Domplein 24, telefoon 030-310809.

ALTAARTJE

Dit wij-altaar van grijze kalksteen werd gevonden te Vechten, waar het in een tempel moet hebben gestaan, die nog niet is teruggevonden. Het is gewijd aan de oppergod Jupiter: *Iupiter Optimus Maximus*, afgekort tot **I O M**. De daarop volgende letters **V** en in de volgende regel **S L M** staan voor *votum solvit libens merito*, wat wil zeggen, dat de opdrachtgever zijn gelofte gaarne en met reden heeft ingelost. Zo is de Romeinse godsdienst:

VOOR WAT HOORT WAT

Men vraagt iets en belooft wat aan de godheid, indien het verzoek wordt ingewilligd. Krijgt men zijn wens, dan wordt het beloofde (een beeldje, een altaar) aan de godheid gewijd. In dit geval was het een marine-officier, die te Vechten gestationeerd was: **C. IVLIVS BIO**: Caius Julius Bio. Zijn functie was bevelhebber van een oorlogsschip, een **trireme**, met drie rijen roeiers, hij was '**trierarchus**'. De steenhouwer was blijkbaar een man, die niet veel van deze opdrachten kreeg, de letters zijn slordig gehakt en er was niet voldoende plaats voor het hele woord, òf de steenhouwer kon zelf niet lezen en heeft niet gezien dat een letter ontbrak, er staat n.l. **T R I E R A C H V S**. Vechten lag in de Romeinse tijd aan de Rijn, resten van een nu verzande Rijnarm werden bij opgravingen gezien. Het was een basis voor de veldtochten naar het Noorden, in het begin van de eerste eeuw; men voer vermoedelijk via de tegenwoordige Vecht naar het Flevo-meer en van daar door de (toen veel grotere) Waddenzee naar Friesland en verder. Mogelijk was Bio bij dergelijke veldtochten betrokken. Gold zijn gelofte een tocht door de, voor een Romein erg onherbergzame, streken?

DE BOKAAL NOTARIEEL VASTGELEGD

Met trots kan gemeld worden, dat de LVB-Wisseltrofee thans notarieel vastgelegd is in een akte van depôt bij T.J.M. de Rooy, notaris te Enschede. Eén der bijbehorende verklaringen (de omschrijving) geven wij hier weer.

BIJLAGE A

van VERKLARING aangaande instellers, instelling, karakter, beschrijving, en gedane uitreikingen van de Lambregts-Voskamp Bokaal.

BESCHRIJVING VAN DE LAMBREGTS - VOSKAMP BOKAAL

De Lambregts-Voskamp Bokaal is een verzilverde bokaal op ronde houten voet, naar het van Amphora afgeleide 'model soepterrine Ritsaert'. De inscriptie 'Lambregts - Voskamp Bokaal' bevindt zich midden-voor op het naar boven verwijd uitlopende gedeelte tussen de bovenste en middelste bewerkte randen, voorstellende gedraaide kabels van 1 gladde draad en een uit aaneengeregen bolletjes bestaande draad. De inscriptie 'Lambregts - Voskamp Bokaal' is gegraveerd in een open cursief lettertype, kapitaal 10mm en onderkast 6mm hoog. De derde en onderste bewerkte rand stelt een drapering voor van schuin om en om liggende dikke en dunne draden. Even beneden de breedste buikwijdte bevinden zich de twee handvaten, bestaande uit in het midden geplaatste ringen van 20mm middellijn, waaruit naar links en rechts vanuit gebladerde tuiten dikke gegroefde slierten de verbinding met de buik van de bokaal vormen. De houten voet is midden-onder met een schroef aan het verzilverde gedeelte van de bokaal bevestigd. Op de achterzijde van de hol naar boven glooiende houten voet zijn de inscriptie-platen met de namen van de winnaars genageld.-----

Bij de Lambregts - Voskamp Bokaal behoort een met zwart skay van buiten beklede koffer, die vanbinnen met hemelsblauw satijn is gevoerd. De hoeken zijn beschermd met metalen geronde kappen. Midden-boven op het geheel van de koffer te verwijderen deksel zit een eenvoudig verchroomd buishandvat. Midden-voor op de zijkant van de deksel bevindt zich een inscriptie-plaat met de in een open cursief lettertype gegraveerde tekst: 'Lambregts - Voskamp Bokaal', waarbij 'Bokaal' gecentreerd onder 'Lambregts - Voskamp' staat.

hoogte inclusief voet.....	280 mm
middellijn bovenkant.....	235 mm
omtrek bovenkant.....	734 mm
middellijn onderkant voet.....	250 mm
omtrek onderkant voet.....	790 mm
omtrek breedste gedeelte buik.....	620 mm
lengte inscriptie-platen winnaarsnamen.....	40 mm
breedte inscriptie-platen winnaarsnamen.....	36 mm
gewicht.....	1625 gr

hoogte koffer.....	300 mm
lengte koffer.....	303 mm
breedte koffer.....	303 mm
gewicht koffer.....	4110 gr

BOKAALNIEUWS

Inmiddels is er een keus gemaakt uit de voorstellen voor de uitreiking van de LVB-Wisseltrofee '74 en zal een pas ingestelde commissie de nodige voorbereidingen treffen om deze uitreiking spoedig te doen plaatsvinden.

UITREIKING '74: PRIJS VOOR ONGEBORENE !

De commissie voor de uitreiking van de LVB-Wisseltrofee '74 is als volgt samengesteld:

De Heer **Keller**, dierenarts te Sleeuwijk.

De Heer **van de Hoek**, boer te Dussen.

De Heer **van Stek**, keramist te Wichmond.

Deze commissie brengt advies uit over de keuze van een stamboek-fokstier. Aan dit dier wordt sperma ontlokt t.b.v. een kunstmatige insimatie. Het hieruit geboren kalf zal bekroond worden met de LVB-Wisseltrofee 1974.

DE STRAALMANTEL VAN FONG LENG

1974. inv.nr. 19723

Onlangs heeft het museum een belangrijke aankoop gedaan voor de kostuumverzameling. De nederlandse ontwerpster Fong Leng Tsang (33), die in Rotterdam is geboren, opende 5 jaar geleden haar ~~boek~~ Studio in de P.C. Hooftstraat in Amsterdam. In die korte tijd zijn er zulke indrukwekkende creaties uit haar handen gekomen, dat het museum, dat voor zijn kostuumafdeling mode van vroeger en nu verzamelt, heeft besloten een kledingstuk van haar aan te schaffen. Fong Leng ontplooit zich het best in die stukken, waar veel werk en veel materiaal aan is besteed. Overdaad inspireert haar, daagt haar uit tot het ontwerpen van qua draagbaarheid toch niet overdreven of ingewikkeld te noemen kleren. Ze kiest bewust of gebruikt soms ook min of meer toevallig aanknopingspunten in oosterse culturen of in het westerse, vooral nabije verleden.

Rozetten, schulpen en goudkleurige nerfjes

De binnenkant van de *Straalmantel* heeft meer aandacht gekregen dan bij kledingstukken gebruikelijk is; dit is een van de kenmerkende eigenschappen van het werk van Fong Leng, evenals de versiering, in dit geval bestaande uit rozetten, die los komt van **het platte vlak**. De mantel is vervaardigd van verschillende soorten zwarte zijde met ingeweven bloemen, bladeren en streepjes, gedeeltelijk gepliseerd en gewatteerd en versierd met opgestikte stralen van rood lurex-garen. Dit garen is ook langs de zoom verwerkt en aan grote rozetten van zwarte zijde, die op de stralen zijn aangebracht en binnenin de mantel op de grote schulpen van de zoom terugkeren.

Het lijfje sluit onzichtbaar met een rij lusjes dicht op elkaar en zwarte bloemvormige knoopjes met goudkleurige nerfjes. De mantel is aan de binnenkant, onder de rechter taille-rozet, door Fong Leng met een *geappliqueerde mond* gesigneerd.

HEDENDAAGSE KUNST - UTRECHT

Achter de Dom 14, telefoon 030-314185.

BIJ STUKJES EN BEETJES

Tentoonstelling geopend: 6 september t/m begin december 1975. Alleen in de week-ends geopend. Openingstijden: zaterdag 11.00 - 17.00 uur, zondag 12.00 - 17.00 uur.

Toegang gratis.

De tentoonstelling '*Bij stukjes en beetjes*' die de edukatieve dienst van de Hedendaagse Kunst - Utrecht in het komend najaar organiseert, maakt deel uit van een edukatief project dat bestemd is voor de zesde klassen van het Utrechtse basisonderwijs. Dit project heeft als gròndgedachte dat de mensen noodzakelijkerwijs **fragmentarisch geïnformeerd** worden. Het aanbod aan gegevens is zo groot dat een min of meer toevallige selectie moet worden aangebracht. Dikwijls wordt deze selectie in eerste instantie al gemaakt door de informatiegever, die hiertoe de beschikking heeft over velerlei overdrachtsmedia. Die voor-selectie vindt plaats op grond van een diversiteit van motieven (politiek-maatschappelijke, ethische, economische, esthetische). In dit edukatieve project gaat het uitsluitend over visuele informaties en dus over gesignaleerde vormen van voor-geselecteerde visuele informatie. Heel vaak worden wij namelijk ook visueel maar voor een deel geïnformeerd. Neem bijvoorbeeld de topsport. Komt de topsport niet meestal geïdealiseerd over via overtrokken beelden vol met gelukkige, triomferende sportmensen in hun glansrol? Zo wordt ook in de reclame voortdurend uitsluitend op de geweldige kwaliteit van de produkten gehamerd, net of daaraan geen slechte of zelfs schadelijke kanten zitten. Op deze wijze worden wij dikwijls geconfronteerd met een fragment van de totale (visuele) informatie.

DE COLLAGE- EN ASSEMBLAGE-TECHNIEKEN

De kunstenaar en de reclame-ontwerper roepen, ieder met hun eigen bedoelingen, beelden op door middel van samengevoegde fragmenten van visuele informatie. De collage- en assemblagetechnieken zijn hiervoor de meest gehanteerde.

Rond dit thema wordt de tentoonstelling met werk van kunstenaars en reclame-ontwerpers opgebouwd. Met gebruikmaking van vele hulpmiddelen als puzzels, videoprogramma's, animatiefilms en met het geëxposeerde werk wordt het projectthema met de kinderen besproken, in spelvorm ervaren en in expressie-activiteiten verwerkt. De expositie dient tevens als inleiding tot schoollessen waarin met behulp van een werkmapje klassikaal of individueel met collage- en assemblagevormen verder wordt gewerkt. In de tentoonstellingsles zijn enkele onderdelen opgenomen waarin hiermee een begin gemaakt wordt. Omdat de schoolkinderen wekelijks van maandag tot en met vrijdag klassikaal de expositie bezoeken kan deze slechts in het weekeinde voor publiek worden opengesteld. Op zaterdag en zondag is de toegang gratis. Werkmapjes kunnen bij de tentoonstelling aan de zaal worden verkregen.

AARTSBISSCHOPPELIJK MUSEUM UTRECHT

Agnietenstraat 1, telefoon 030-312561, buslijnen 2 en 12.

Het Aartsbisschoppelijk Museum is een zelfstandige stichting, waarvan de collectie sinds 1921 in het Centraal Museum is ondergebracht.

STEENSCULPTUUR UIT KERKDRIEL

Het kan geen kwaad in het monumentenjaar eens te wijzen op een schandaal, dat zich nog in de jaren 1951/52 kon afspelen. De toedracht was als volgt:

Na de mislukking van de slag om Arnhem in september 1944 deden de Duitsers vele pogingen om de opmars van de geallieerden verder te bemoeilijken. Daaraan danken wij het opblazen van talrijke monumenten in de winter 1944/45, waarbij men het vooral op kerktorens gemunt had. Vaak hadden deze wanhoopsdaden ook een min of meer grondige vernieling van de kerken tot gevolg. Zo geschiedde dit met de laat-middeleeuwse N.H.-Kerk te Kerkdriel in de Bommelerwaard. Nadat de toren op het kerkship was neergeploft, bleef er slechts een ruïne over, maar wel een zeer belangrijke, die gemakkelijk geheel hersteld had kunnen worden.

BARBAARS BESLUIT GRONDIG TEN UITVOER GELEGD

De katholieke waterstaatkerk uit 1832-1842 was er nog veel erger aan toe, maar hierbij stonden uiteraard niet zulke grote kunsthistorische belangen op het spel. Bovendien was het gebouw te klein geworden voor de toemende schare gelovigen. De katholieken waren zeker aan nieuwbouw toe, tenzij de Hervormde Gemeente bereid gevonden zou worden haar veel grotere ruïneuze kerk af te staan. Maar de kerkvoogdij weigerde op dit voorstel in te gaan. Deze stond er op het middeleeuwse gebouw geheel te slopen en ter plaatse een nieuw kerkje te bouwen, dat beter zou zijn aangepast aan het betrekkelijk kleine aantal hervormden. Helaas is men er in geslaagd in 1951 van de minister van Onderwijs, Kunst en Wetenschappen een sloopvergunning los te krijgen met als enige voorwaarde dat het figuraal beeldhouwwerk aan de staat zou vervallen. Als zwak excuus voor Den Haag zou kunnen gelden dat er in het na-oorlogse Nederland zoveel te restaureren en te herbouwen viel dat men niet goed wist wat het eerste en het laatste aan te pakken. **Maar daar had nooit en te nimmer die zo belangrijke dorpskerk het slachtoffer van mogen worden.** Immers zorgvuldig uitgewerkt figuraal beeldhouwwerk aan kraagstenen en vooral aan kapitelen komt in hoofdzaak voor in het midden van de 15de eeuw. De voornaamste ensembles waren juist te zien op twee plaatsen, die in de oorlog 1940-1945 zwaar zijn getroffen: de St. Laurenskerk te Rotterdam en de N.H.Kerk te Kerkdriel. In Rotterdam verpulverde het steenwerk in de gloed van de brand. Kerkdriel bleef voor brand gespaard en hoewel niet alle kapitelen en kraagstenen het er goed hadden afgebracht, verkeerde het merendeel in een

Vaak hadden deze wanhoopsdaden een grondige vernieling van de kerken tot gevolg.

redelijke toestand, hetgeen mede te danken was aan het kwistig hanteren van de witkwaast gedurende vele decennia. De daardoor ontstane kalklaag zal menige beschadiging hebben geweerd.

In 1952 kon de sloper het barbaars besluit grondig ten uitvoer leggen en aldus het karwei klaren, waar Mars in 1944 mee begonnen was. Het gros van het vrijkomende beeldhouwwerk werd naar Utrecht gebracht en daar in het Catharijneconvent opgeslagen in afwachting van een nadere verdeling. Deze laatste heeft pas plaats gevonden in 1957. Het merendeel van de sculpturen werd definitief aan het ABM in bruikleen toegewezen. De rest viel het Gemeentemuseum in Arnhem toe, dat tot op de dag van vandaag geen enkel stuk van het toen verworvene in expositie gebracht heeft.

De kaproenen van de mannen en de hoornmutsen van de vrouwen

Tussen 1957 en 1960 konden alle witlagen verwijderd worden en pas toen trad de goede kwaliteit van de sculptuur duidelijk aan het licht. Zo kon dus niet eerder dan in 1960 onze nieuwe aanwinst in de Agnietenkapel opgesteld worden. Van het 14de eeuwse torengewelf stammen enkele kraagstenen met mannen- en vrouwenkoppen. Het fraaiste is een vrouwenkop met ietwat toegeknepen ogen. Het gevlochte haar is in dubbele strengen ter weerszijden van het hoofd gelegd, typerend voor de mode in die dagen. De kapitelen en de overige kraagstenen kwamen uit het middenschip, de

Het fraaiste is een vrouwenkop met ietwat toegeknepen ogen.

zijbeuken en het koor en ontstonden alle omstreeks het midden van de 15de eeuw. De kapiteelfragmenten tonen ons Abraham en Melchisedech, resp. met een kroon en een mijtervormige hoed, vervolgens een profeet en vooral niet te vergeten een wijze maagd met een kroon op het hoofd, die er in geslaagd is haar lamp brandende te houden. De kraagstenen zijn voorzien van afbeeldingen van profeten en sibyllen, bijbelse en allegorische figuren. Sommige zijn te herkennen: Mozes aan zijn lichthorens, koning Salomon aan zijn kroon en de zonafbeelding, die hij in zijn rechterhand draagt en de *'Synagoge'* als een vrouw, getooid met hoornmuts en hoofddoek, wier ogen en mond door banden bedekt zijn, daar zij als blind en stom beschouwd werd. De kaproenen van de mannen en de hoornmutsen van de vrouwen passen bijzonder goed in het modebeeld van de volle 15de eeuw.

In de lente van dit jaar werden deze fragmenten iets meer verhoogd opgesteld, waardoor zij beter tot hun recht komen. Dit is de reden waarom deze kostbare relictten weer eens voor het voetlicht worden gebracht en hun lot gememoreerd. Voor ons museum was hun komst destijds verheugend temeer omdat de periode 1440-70 niet sterk in de overigens rijke sculptuurverzameling voorkwam. Toch ware het ons liever geweest dat de merkwaardige kerk, die bovendien nog belangrijke resten van muur- en gewelfschilderingen rijk was, gerestaureerd zou zijn en deze belangrijke reeks ter plaatse had kunnen blijven.

KEUZE UIT RECENTE AANWINSTEN

1. Grammofoonplaat, ICP, 1974
Epistrophy, 1 juni 1964
 Eric Dolphy, bass-clarinet
 Misha Mengelberg, piano
 Jacques Schols, bass
 Han Bennink, drums

Instant Composition, 5-6-'72
 Eeko(grey red-tail parrot), voice
 Misha Mengelberg, piano

 Coverdesign, lay-out, photography and translation, Sipke Huismans
 (Zie C.M.U. Mededelingen nr. 8/9, pag. 8 en 10)
2. J.C. van Schermbeek (geboren 1785)
 Zilveren broodmand, 1815
 16 x 32 x 23 cm - inv.nr. 19482
3. Jacob Bendien (1890-1933)
Peinture I en Peinture II, 1912
 olieverf op doek, 65,6 x 50 en 65 x 48 cm, inv.nrs. 19672 en 19673
4. Chris Lebeau (1878-1945)
 Kamerscherm, ca. 1905
 batikwerk op katoen, 186 x 219 cm, inv.nr. 19722
5. J.B. van Heemskerck van Beest (1876-1923)
Compositie (Der Sturm), ca. 1916
 aquarel, 49,5 x 62,5 cm, inv.nr. 19747
6. P.C. Wonder (1780-1852)
 Interieur, -1828
 olieverf op doek, 71,3 x 57,5 cm, inv.nr. 19775
7. Voskamp & Lambregts (1969- —)
Het Vertrek, 1975
 zeefdruk, 50 x 70 cm, inv.nr. 19805
8. N. Wicart (1748-1815)
Het dorp Tiel aan de Waal, laatste kwart 18de eeuw
 aquarel, 29,2 x 40,2 cm, inv.nr. 19787
9. N. Wicart (1748-1815)
Het dorp Bunnik, laatste kwart 18de eeuw
 aquarel, 33,2 x 44,7 cm, inv.nr. 19786
10. Theo van Doesburg (1883-1931)
 Tekst voor een Dadavorstelling, begin jaren 1920
 drukwerk, 30 x 29,8 cm, inv.nr. 19794
11. Lou Loeber (geboren 1894)
Belgisch dorpje, 1930
 olieverf op board, 48,7 x 57,5 cm, inv.nr. 19795

BESTEL OOK EEN OMSLAG

voor de roman in afleveringen

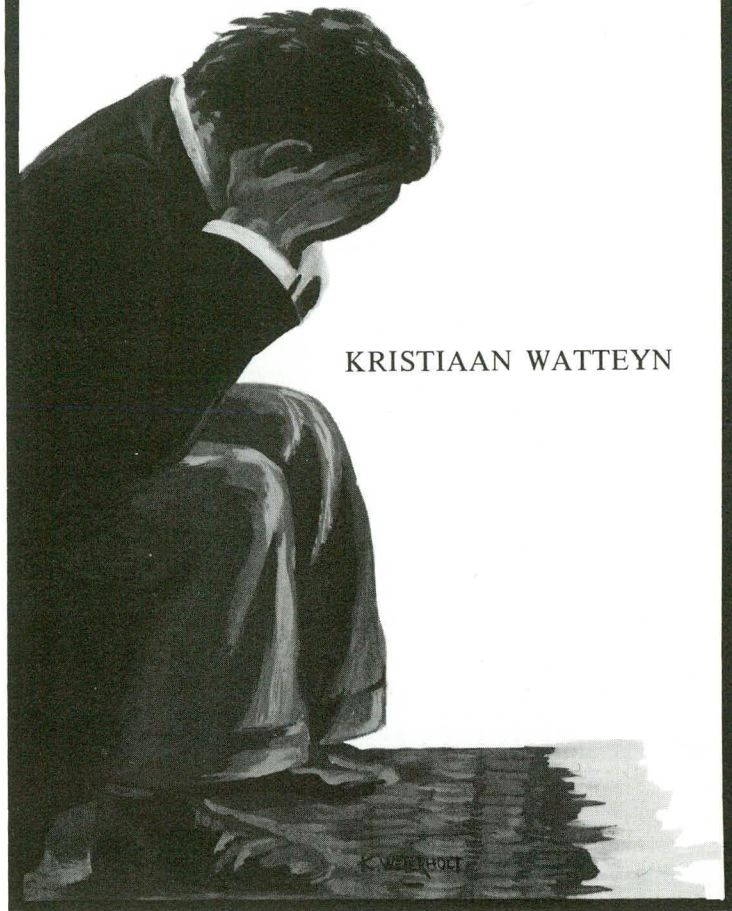
DE TELEURSTELLING VAN DE JONGE VAN BRUNSUM

door Kristiaan Watteyn

Deze roman in afleveringen verschijnt in halfjaarlijkse katernen. Voor het opbergen van de katernen werd door K. Weterholt een fraaie map ontworpen, waarin uw roman onbeschadigd blijft. U kunt deze fraaie map bestellen bij het Instituut Houtappel, Noorderhagen 55 te Enschede, ten bedrage van f 5,-.

**DE TELEURSTELLING VAN
DE JONGE VAN BRUNSUM**

KRISTIAAN WATTEYN

Colofoon

Redactie: Henk van Vloten (*voor Instituut Houtappel*), Anthon Beeke, Hoos Blotkamp, Derk Snoep, Jos de Meyere en Gerard Stigter (*voor Centraal Museum*). **Redaktie-sekretaresse:** Cunera Nobel. **Druk:** drukkerij van Rossum bv. **Foto's:** Jasper Holthuis, Rozemarie Gerritsen, Barend Gerritsen en Centraal Museum. De tekst werd gezet op een IBM-Composer. **Met dank aan:** Voskamp & Lambregts, J.C. Dalmeyer en IBM Nederland. **Abonnementen:** *'De Oerbron'*: automatisch lidmaatschap bij inschrijving op een van de cursussen of afdelingen van het Instituut Houtappel, Noorderhagen 55 te Enschede. *'Mededelingennummers van het Centraal Museum Utrecht'*: inclusief jaar-kaart f 5,-; over te maken op postgironummer 402834 t.n.v. Centraal Museum Utrecht, of door middel van aan te vragen acceptgirokaart.

UNUSQUISQUE INGREDITUR TEMPORE ALIQUO
IN CANIS FAECES

KRISTIAAN WATTEYN

DE TELEURSTELLING VAN DE JONGE VAN BRUNSUM

een roman in afleveringen

eerste hoofdstuk / eerste katern

DE AANKOMST

een uitgave van het Instituut Houtappel

opgedragen aan Lia Pera

@ Copyright 1938 and 1975 by Kristiaan Watteyn and Instituut Houtappel, Enschede.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.
No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the publisher.

ISBN 90 214 1067 X

Hoofdstuk 1

De aankomst.

Het was mistig buiten. Hier en daar, waar een stuk weg vanuit de trein zichtbaar werd, gleden wat lichtpunten door het landschap. De van Brunsums waren niet met de auto gegaan, vader durfde het niet aan in die mist. 'Ik wil me ook wel eens lekker laten rijden', had hij gezegd. En zo zaten ze dan, nog met de jassen aan, in een nietrokencoupé en dronken van een langsgebrachte beker koffie. Het was lang geleden, bedacht Kees zich, dat hij met z'n vader en moeder in de trein had gezeten. Naar Amsterdam gingen ze toen, om kleren te kopen. Toen durfde vader het niet aan om die Amsterdamse drukte. Hij wist niet of hij z'n vader nu verstandig of een bangeschijter moest vinden.

Moeder had het zeer naar 't zin. Zij vertelde over tante Riek en vroeger, hoe vrolijk en ondeugend die toen wel was. Hoe zou die nicht van z'n moeder er uitzien, vroeg Kees zich af. Hij had haar nog nooit gezien. Groot en kwiek waarschijnlijk, maar misschien ook met zo'n vaste rimpel in het voorhoofd, net als de vrouw van de bloemist, die keek alsof haar man haar iedere dag bedroog. Niet dat hij dat van oom Frits dacht, maar oom Frits was ongeneeslijk ziek en van zo'n man kon je ook een rimpel krijgen. Zeker als je vroeger zoveel vrijheid gewend was. Hij staarde naar de haaks op de baan staande sloten, die in een mal perspectief voorbyschoten, alsof ze allemaal naar het middelpunt liepen van een grote ronddraaiende schijf.

Ze waren nu al drie stations voorbij en nog was de conducteur niet langs geweest. Vader had de kaartjes, dus hij hoefde niet bang te zijn. Als een conducteur hem naar z'n kaartje vroeg bekroop hem altijd een onbehagelijk gevoel. Dan tastte hij gespannen naar die jaszak, waarvan hij, na eerdere herhaalde controles, best wist dat het daar in moest zitten en als dat dan inderdaad het geval was, dan luchtte hem dat zichtbaar op. 't Werd tijd dat hij zulke rare angsten eens kwijtraakte, zoals nog zoveel dingen bij hem moesten veranderen. Zoveel dingen, waar zijn vrienden nog jaren, zo niet altijd mee zouden blijven lopen, als ze in dat dorpje bleven boeren en ruig voetballen en niet, zoals hij, er op uit trokken, gingen studeren. Nee, hij wist wel dat de wereld iets groter en interessanter was dan Dwingeloo, al

wist hij dan niet precies hoe en wat, maar dat wilde hij best toegeven. Toen hij met z'n vader en moeder naar de bushalte liep had hij ze zien voetballen. Ze schopten de bal in zijn richting. Hij had even naar zijn nieuwe schoenen gekeken, toen de bal naar de jongens teruggetrapt en gedacht, 'dat was dan de laatste keer'. Hij moest van z'n moeder de schoen weer schoon maken. Toen ze in de bus stapten hadden de jongens hem nog wat geschreeuwd. Hij had het niet helemaal verstaan, het was iets met 'professor'. Ze wisten er van, dat hij in Oldenschede op een instituut ging leren. 'Kees jongen, we moeten zo overstappen. Haal je koffer maar vast uit het rek'. Kees zag nog in geen velden of wegen iets wat op een station duidde, maar het zou wel goed wezen. Met veel moeite sleepte hij de grote koffer uit het rek en zette die naast zich op de bank. Het duurde nog een minuut of tien voor ze het station binnen liepen. De trein naar Oldenschede bleek pas over veertig minuten te vertrekken. Er werd besloten in de stationsrestauratie een kopje koffie te gaan drinken. Terwijl vader en moeder een geschikt plaatsje uitzochten liep Kees naar het tijdschriften- en krantenstalletje. Vader wilde een Elsevier en als die er niet was, dan maar een Accent. De blote vrouwen grijnsden hem van alle kanten toe. Misschien kocht hij nog wel eens zo'n blaadje. Als hij er maar voor zorgde, dat tante Riek het niet ontdekte. Ze hadden een tafeltje aan het raam gevonden en de kopjes koffie stonden er al. Kees gaf de Elsevier aan vader en moeder opperde of er op zo'n dag als deze maar niet eens een gebakje bij moest. Dat vond iedereen een goed idee. Kees vond het zelf ook wel een bijzondere dag. Hij ging per slot van rekening het huis uit. Goed, hij kwam dan nog wel niet helemaal op zichzelf, maar ook zo was het al een hele verandering. En hij ging studeren, aan een instituut en dat was wel wat anders dan een ambachtschool. Hij had gehoord, dat het een heel bijzonder instituut was, waar ze bijna alles zelf deden en maakten. Het zou vader elke maand een hele hap centen kosten.

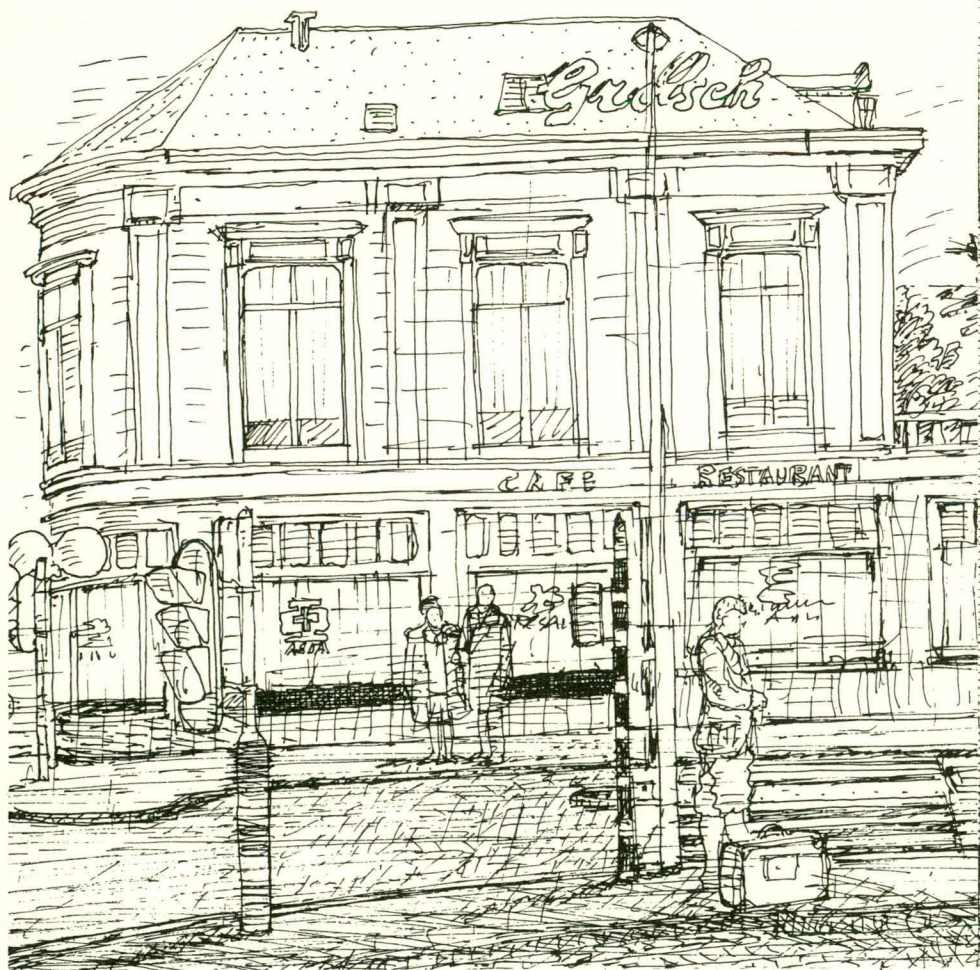
Aan het tafeltje naast hen zaten vier doofstommen. Het scheen of ze elkaar in hun drukke gebarentaal de ene mop na de andere vertelden, want ze kletsten regelmatig uitbundig op hun dijen. Zoiets had Kees nog nooit meegemaakt, hij dacht altijd dat zulke mensen in een soort internaat achtergehouden werden. Ze leken wel wat op Tanje Drop, de gek van Dwingeloo. Dat die zo rond liep, dat kon nog wel in zo'n dorp, maar in de grote stad...? Eén van de stommen wees naar hem, hij keek maar vlug de andere kant op. Hij wou hier trouwens wel eens weg, die vervelende wachttijden, het duur-

de zeker nog twintig minuten. Kees bekeek de zware koffer. Niet alles wat hij mee wou nemen zat er in. De draagbare radio en nog wat boeken zou hij een volgende keer mee moeten nemen. 'Als het aan mij ligt', dacht Kees, 'dan kom ik eens in de maand naar huis'. Daar had hij het nog niet over gehad met z'n moeder, hij wachtte maar tot zij er over begon. Nu praatte ze nog steeds over tante Riek en het leek hem best leuk om bij zo'n vrouw op kamers te komen, maar van tante Riek's vrolijkheid zou nu wel niet veel meer over zijn. Misschien moest hij wel constant stil en voorzichtig doen om oom Frits. Dat is dan niet zo leuk, maar 't kwam zijn studie wel ten goede, moest hij maar denken. Trouwens, hij moest ook zaterdags op het instituut zijn en hij kon moeilijk telkens in één dag op en neer naar Dwingeloo. Hij moest dan maar zaterdagavond al naar huis reizen en zondagavond weer terug, zou moeder wel zeggen.

Ze bestelden nog een tweede kopje koffie. De doofstommen vertrokken en op hun plaatsen streek een stel scholieren neer, die dadelijk enige shagjes begonnen te draaien. Dat had Kees nog nooit gedaan. Hij had wel eens gerookt, maar dat waren van die klare. Zelf had hij nog nooit een pakje gekocht, ofschoon zijn vader hem dat niet verbood. Het instituut moest een eigen tabakskwekerij hebben, had hij gehoord en bijna alle cursusleiders zouden deze eigenkweek roken. Misschien mochten de cursisten er ook wel van roken. Als ze het al mochten in het instituut, want op de ambachtschool hoefde je zoiets niet te proberen.

'We lopen maar vast eens naar de trein', zei vader en hij wenkte de ober. Nadat was afgerekend, liepen zij naar het perron, waarlangs de trein naar Oldenschede reeds geduldig brommend stond te wachten. Het kostte Kees enige moeite de zware koffer weer in het net te krijgen en in een dreigende val naar evenwicht wankelend stootte hij deerlijk zijn knie. Dat deed pijn! Moeder had zich al aan het raam genesteld en had zo te zien zijn binnensmonds gemompelde vloek niet gehoord. Vader trok zijn jas uit en verdiepte zich verder in de Elsevier. Kees hoopte maar, dat het nu niet zo lang meer zou duren, want de reis begon hem danig te vervelen. Misschien was hij veel te nieuwsgierig naar het instituut en daarom zo ongeduldig. Eindelijk reed de trein weg. Moeder keek naar buiten, waar straten en huizen langzaam overgingen in weiden en bomen. Voorlopig hield zij zich stil over tante Riek.

Dat Oldenschede geen overdekt station had viel hem tegen. Uit grauw be-

ton opgebouwd, lag het er als een open koestal bij, de treinen in de grup. Het stonk er ook een beetje, vond hij. Eenmaal op straat nam vader het initiatief. 'We moesten de weg maar eens vragen', zei hij en klampte een voorbijganger aan. 'Pardon, kunt u ons ook zeggen waar het Instituut Houtappel is?'. 'In Old'nschee!', lachte de man en wachtte af. 'Jaja, dat weet ik, maar hoe moeten we er heen lopen?', probeerde van Brunsum nog. 'Ie mut doar bi Asia de hoek umme en dan goaj hen de markt hen en bie de kaark muj rechts anhol'n. Doar hej Houtappel lig'n'. Van Brunsum knik-

te en bedankte vriendelijk. Gedrieën liepen ze in de richting van Asia. Het voetgangerslicht sprong net op rood en Kees wilde al doorlopen, omdat er nauwelijks verkeer aankwam. Hij kon gemakkelijk voor die bus langs. Maar vader en moeder hielden zo demonstratief halt, dat hij daar maar van afzag. Hij zette de zware koffer voor zich neer en wachtte gelaten tot het licht op groen sprong.

'Wat een stad, hè jong', lachte vader. 'Dat is nog eens wat anders dan Dwingeloo!'. Pa was dus wel erg gauw geïmponeerd. De bus schoof vlak langs de stoeprand en draaide de bocht om naar het bushaltestation. Het achterste wiel kroop de stoep op en schampte Kees' koffer, die met een slag omviel. Met een rood hoofd sleepte Kees het loodzware ding weer overeind. Hij keek snel om zich heen. Gelukkig had niemand het gezien. Wat een stomme chauffeur, dat de politie daar niet op lette! Kees zag een eindje verderop wel een agent, maar deze inspecteerde intensief de bel van de fiets van een klein witharig jongentje. Of ie niks beters te doen had, vond Kees. Vader en Moeder waren al overgestoken en stonden aan de overkant te wachten. Het voetgangerslicht sprong weer op rood. Vervelend dat ze daar nu weer bleven staan. Hij was toch geen kleine jongen meer. Hij verlangde naar het moment dat ze weer op de trein zouden stappen, zodat hij eindelijk eens zijn eigen gang kon gaan.

'Ja Kees, nu!', schreeuwde zijn vader van de overkant. Verdorie! Kees deed net of hij het niet hoorde, hij schaamde zich behoorlijk. Overdreven beheerst schreed hij over het zebrapad. 'Rechtlop, jong', zei vader toen hij zich weer bij hen voegde. 'Ik hoop dat ze daar op dat instituut ook een beetje op letten'. Ze liepen verder door een smalle straat met éénrichtingsverkeer. Kees hield wat in, zodat er wat afstand groeide tussen hem en zijn ouders en hij zijn blik op wat anders kon richten dan ma's afgezakte kous. Hé, dat was interessant, een winkel waar je wijn zelf kon tappen uit grote houten vaten! Een echt Frans type met een leren voorschoot en een klein ringbaardje stond met de handen in de zij naar buiten te kijken. 'Wijnhuis Droll', dat moest hij even onthouden. In de verte zag hij zijn ouders weer in gesprek met een voorbijganger. Ze wezen en knikten. Pa's hoofd knikte er bijna af van beleefdheid en begrip. Kees was net bij hen angekommen, toen de man weer doorliep, een schraal kereltje op pantoffels.

'Waar blijf je toch, het is al elf uur, vent. Je kunt daar toch niet de eerste dag al te laat aankomen'. Ma was duidelijk nerveus. Pa pakte haar bij de arm en trok haar mee. Ze liepen op een drafje voor hem uit. Wat maakten

die mensen zich nou toch druk ineens. Ze hadden ook nooit wat meege- maakt, dacht Kees, terwijl hij een kleine looppas inzette. Maar lopen konden ze! Hij had waarachtig moeite ze bij te houden. Bij de kleine kerk op de markt, Romaans zag Kees direkt, hield vader zo plotseling in, dat Kees zijn koffer bijna in de rug van zijn moeder boorde. Vader wees zwijgend met zijn Elsevier naar een half uit de muur gerukt uithangbord, een eindje verderop de straat in. Het zat alleen aan de onderkant nog vast. De naam Houtappel was echter nog duidelijk leesbaar.

Kees voelde zich opeens een beetje koud worden. Daar stond hij nu, aan de vooravond van een nieuwe tijd. Hij was zijn warme plekje thuis bij pa en ma voorgoed kwijt en hij moest nog maar zien wat er voor in de plaats kwam. Zo'n uithangbord voorspelde niet veel goeds. Vader en moeder hadden zeker ook zulke gedachten, want ze liepen nu heel stilletjes aan weerszijde van Kees met hem mee.

Onder het uithangbord zat een vervelozе deur, geflankeerd door twee kastjes met verbleekte kleurfoto's. Kees wipte lenig het stoepje op en duwde de deur open. Hij draaide zich om en zette de koffer neer. 'Gaan jullie mee naar binnen, of wacht je daar even op me?', zei hij op zijn ouders neerkijkend, maar ze hoorden hem niet, of wilden hem niet horen, want ze liepen hem straal voorbij de gang achter hem in. Hij bleef toch nog altijd hun kind, dacht hij, terwijl hij zijn koffer pakte en de deur achter zich sloot. Een uitgesleten marmeren gang leidde naar een klein halletje met een houten bank, waar zijn ouders reeds op hadden plaatsgenomen. Op het bureau rinkelde de telefoon, maar er verscheen niemand. Kees zette zijn koffer neer en liep naar de enige deur die op het halletje uitkwam en opende die voorzichtig.

'Hierblijven, Kees!', klonk het al achter hem, maar hij liep door, duidelijk het initiatief nemend, een begaafd leider. De deur viel achter hem dicht en hij bleef geschrokken staan, hij zag geen hand meer voor ogen! Hij strekte zijn armen voor zich uit en draaide zich om. Weer had hij geluk, want zijn vingers troffen precies de lichtschakelaar! Hij draaide de schakelaar om. Er ging een rood lichtje aan en iets begon te zoemen. Hij had een boiler aangezet! In het vage rode licht zag hij dat hij in een klein keukentje was beland, met een koffiezetmachine en honderden kopjes en schoteltjes in grote stapels op het aanrecht. Middenin het vertrek stond een vierkant tafeltje en op een stoel ernaast zag hij opeens, tot zijn schrik, een stille figuur met een pet op, die hem recht aankeek!